EDUCATIONAL SCIENCES INDEX
Ғылыми-әдістемелік мақалаларды индекстеу

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

QAZAQ BiLiMi

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ, ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

МЕМЛЕКЕТТІК ТІРКЕУ КУӘЛІГІ: №16620-Ж

«ҚАЗАҚ БІЛІМІ» 10 ЖЫЛ ЖУРНАЛЫНА

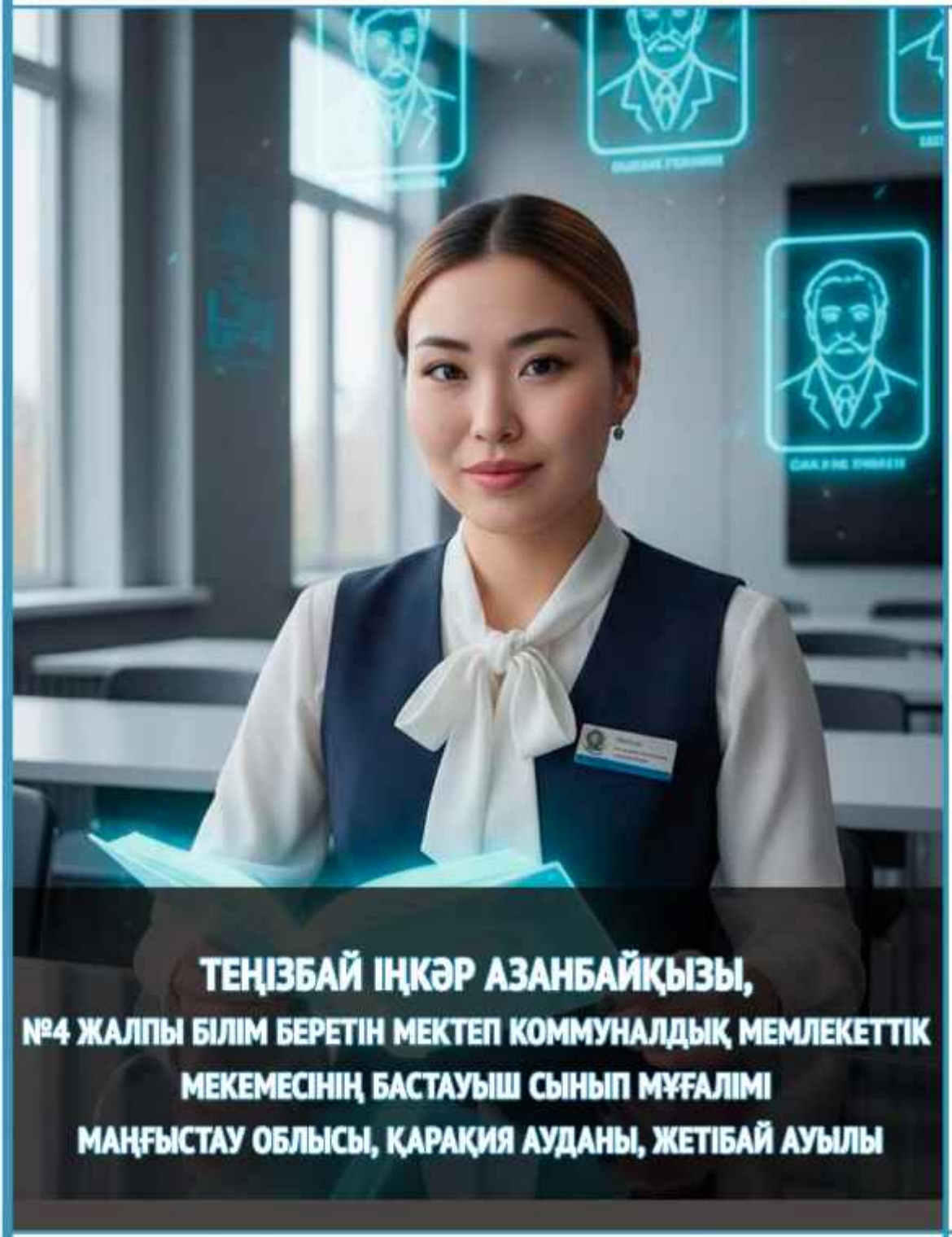

ТЕҢІЗБАЙ ІҢКӘР АЗАНБАЙҚЫЗЫ,
№4 ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕСІНІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІ
МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ, ҚАРАҚИЯ АУДАНЫ, ЖЕТІБАЙ АУЫЛЫ

100 ҮЗДІК МАҚАЛА

№03 (101)
2026

EDUNEWS.KZ – БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ САЛАСЫНДАҒЫ АҚПАРАТ АГЕНТТІГІНІҢ ҚОЛДАУЫМЕН ШЫҚҚАН ШЫҒАРЫЛЫМ

10 жылдық тарихы, 50 мыңнан аса авторы бар басылым

QAZAQ BILIMI

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

2017 жылдың қыркүйек айынан бастап шығады

EDUNEWS.KZ
EDUCATIONAL NEWS AGENCY

EDUCATIONAL SCIENCES INDEX

«Educational Sciences Index» Қазақстан педагогтарының ғылыми-әдістемелік мақалаларының базасында индекстеу жүргізілін, «Edunews.kz» ақпараттық агенттігі арқылы республиканың педагог қауымына таратылады

№03 (101)
Наурыз
2026 жыл

РЕДАКЦИЯ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ЖУРНАЛА
Электронная версия журнала равнозначна бумажной версии
ТҮПНҰСҚА/ОРИГИНАЛ
ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ РЕДАКЦИЯСЫ
Басылымдық нұсқамен тең құқықта

I - БӨЛІМ

Басылым Қазақстан Республикасы
Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде
есепке қойылып, 2017 жылдың 28 шілдесінде
№16620-Ж тіркеу куәлігі берілген

МАЗМҰНЫ

Донбаев Айдос Сылқынбекұлы, ... **3**
Колледждегі студенттер өміріндегі құқық бұзушылықтың алдын алу туралы *3*
Нургалиев Серік, ... **5**
Бұйымды безендіру *5*
Имаганбетов Габит, ... **6**
Қазақ ұлттық ойындары Асық ату ойыны *6*
Маусим Бердигалиева, ... **8**
Үйден оқитын оқушының ерекшелігі *8*
Сейдалина Алмагуль Бейсембаевна, ... **9**
Аргимбаев Адиль Сактаганович **9**
«Адал азамат» біртұтас тәрбие: «Еңбегі адал жас өрен» жобасы *9*
Шерекен Камшат, ... **10**
The system of exercises for teaching essay writing in english *10*
Худайкулова Махирям Лухманакимовна, ... **12**
Искусственный интеллект на уроках английского языка: новые возможности для развития речевых и читательских навыков учащихся *12*
Момбекова Айдана Абдирахимовна, ... **14**
Гендік инженерия: Адамзаттың болашағы ма, әлде қауіп пе? *14*
Байжанова Айгуль Аскаровна, ... **16**
Абай әлемі – шабыт көзі *16*
Әбдірәсілова Бибіхан Есіркепқызы, ... **19**
Абай қарасөздеріндегі гуманистік идеялардың тәрбиелік мәні *19*
Исмойилова Дилафруз Аскаровна, ... **21**
Нанотехнология және нанохимия: Кішкентай бөлшектердің үлкен мүмкіндіктері *21*
Келдебекова Багила Мамировна, ... **24**
Құжаттармен бірлесіп жұмыс жасау *24*
Алтеева Кулиза Дүйсехановна, ... **27**
Ұлттық тәрбие – ұлт болашағының тірегі: Салт-дәстүрді заманауи мектепке қалай біріктіреміз? *27*
Әбішев Серік Мейрамбекұлы, ... **29**
Қауіпсіздік ережесі. Тапсырма арқылы дене шынықтыру компоненттерін дамыту *29*
Ералиева Перизат Анарбекқызы, ... **31**
Заманауи бағдарламалау тілдері: Неліктен Python көш бастап тұр? *31*
Оналова Салтанат Жузимхановна, ... **33**
Абылай ханның дипломатиясы: Ресей мен Қытай арасындағы теңгерімді саясат *33*
Набрешова Жанар Ракымжанкызы, ... **35**
Зат есімнің жіктелуі *35*
Тажмағамбетова Мендихан Токтамысовна, ... **37**
Әртүрлі есептер шығару / Ауылға саяхат *37*
Налибаева Бегай Калдыбековна, ... **40**
Оқушылардың психологиялық жағдайын тиімді қолдау *40*
Худайкулова Махирям Лухманакимовна, ... **41**
Искусственный интеллект на уроках английского языка: новые возможности для развития речевых и читательских навыков учащихся *41*
Кубесова Камила Аскаровна, ... **43**
Д д дыбысы мен әрпі *43*
Халел Ляйля Айлахановна, ... **46**
Заттың еріткіштік қасиеті *46*
Конырбаева Айнур Орынбаевна, ... **49**
Ақ алтынның мекені *49*

ДОНБАЕВ АЙДОС СЫЛҚЫНБЕКҰЛЫ,
Түркістан облысы Бәйдібек ауданы № 19 колледж
директорының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары

КОЛЛЕДЖДЕГІ СТУДЕНТТЕР ӨМІРІНДЕГІ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ТУРАЛЫ

Бұл жоба – Колледж студенттері арасында құқықбұзушылықтың алдын алуға, олардың құқықтық білімін жетілдіруге және салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған.

Негізгі мақсаты:
Колледж студенттері арасында құқықбұзушылықтың алдын алу, олардың құқықтық сауаттылығын арттыру және заң талаптарын құрметтейтін, жауапкершілігі жоғары тұлға қалыптастыру.
Міндеттері:
- Студенттердің құқықтық деңгейін арттыру;
- Құқықбұзушылықтың түрлері мен салдары туралы түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
- Салауатты өмір салтын насихаттау;
- Профилактикалық кездесулер, тренингтер дөңгелек үстелдер ұйымдастыру;
- Қиын жағдайдағы студенттермен жеке жұмыс жүргізу;
- Ата- аналармен және құқық қорғау органдарымен бірлескен жұмыстар ұйымдастыру.

Құқық бұзушылық мінез-құлық белгісіндегі балалар:

- Сабақтан қашу, кешігу, ережені сақтамау;
- Агрессия, ашуланшақтық, жанжалға жиі түсу;
- Қарсылық мінез- ересектердің талаптарын әдейі орындамау;
- Жауапкершіліктен қашу, кінәні басқаларға аудару;
- Өтірік айту, алдау.

Құқықбұзушылық түрлері:
1. Әкімшілік:
- Темекі шегу
- Ұсақ бұзақылық;
- Қоғамдық орында тәртіп бұзу

2. Қылмыстық:
- Ұрлық;
-Тонау;
- Денсаулыққа қасақана зиян келтіру;
- Бұзақылық;
- Есірткіге қатысты қылмыстар;

Себептері:
1. Отбасындағы тәрбиенің әлсіздігі;
2. Ата-ананың бақылауының жеткіліксіздігі;
3. Теріс ортаның ықпалы;
4. Материалдық қиындықтар;
5. Бос уақытының тиімді ұйымдастырылмауы;

.

Құқықбұзушылық мінез-құлықтың қалыптасу кезеңдері:
Бірінші кезең:
- Тәртіп ережені жиі бұзу, сабақтан қашу, кешігу;
- Ескертуге мән бермеу;
- Ұсақ өтірік айту;
- Үлкендердің талабына қарсы шығу;
- Теріс ортаға қызығушылық таныту.

Екінші кезең:
- Сабақтан жиі және себепсіз қалу; .
- Ұсақ құқықбұзушылықтарды қайталау;
- Теріс топпен тұрақты араласу;
- Үлкендердің ескертуіне қарсы агрессия көрсету;
- Өтірік айту, жауапкершіліктен қашу;
- Зиянды әдеттердің пайда болуы - темекі т. б.

Үшінші кезең:
- Әкімшілік немесе қылмыстық құқықбұзушылық жасау;
- Қоғамдық нормаларды ашық түрде мойындамау;
- Заң талаптарына немқұрайлы қарау;
- Бұрынғы ескертулер мен жазалардын қорытынды шығармау.

Төртінші кезең:
- Қайталанатын қылмыстық әрекеттер жасау.
- Құқық қорғау органдарында есепте тұру;
- Қылмыстық ортаның ықпалына толық ену;
- Өкіну сезімінің әлсіреуі немесе болмауы;
- Агрессияның, қатыгездіктің күшеюі.

Бесінші кезең:
Ауыр қылмыстар жасау.
Қылмыстық жазаның белгіленуі.
Жабық типтегі орындарға жіберілуі.

Құқықбұзушылыққа жол бермеу үшін тәрбиелеу жолдары:
- Баланың күнделікті әрекеттерін бақылау;
- Жылы, сенімді қарым-қатынас орнату;
- Нақты ережелер мен тәртіпті орнату;
- Колледж қабырғасында студенттік парламентке қатысу;
- Теріс ортадан қорғау, позитивті достарды қалыптастыру;
- Спорт, өнер, мәдени іс-шараларға қатыстыру;
- Қоғамдық пайдалы еңбекке, сенбіліктерге тарту.

Бұл мәселе кімдерді толғандыруы керек?
1. Отбасы;
2. Білім беру ұйымдары;
3. Құқық қорғау органдары;
4. Қоғам;
5. Психолог және әлеуметтік қызметкерлер;

☑ **Қорытынды:**
Құқықбұзушылық – тек құқық қорғау органдарын ғана емес, отбасы, колледж және қоғамның барлық мүшелерін толғандырады. Құқықбұзушылыққа жол бермеу- әр азаматтың, әсіресе жастардың жауапкершілігі мен құқықтық мәдениетін қалыптастыру арқылы жүзеге асады. Сондықтан бұл ауруды кезең-кезеңге асқындырмай-ақ бірінші кезеңнен-ақ емдеп, тоқтатуға болады.

НУРГАЛИЕВ СЕРІК,
«Бейнеу жалпы білім беретін мектеп» КММ – нің
көркем еңбек пәні мұғалімі

БҰЙЫМДЫ БЕЗЕНДІРУ

Сабақта меңгерілетін оқу мақсаттары	7.3.4.1-Өзінің және өзгелердің жұмыстарын жетілдіру және адаптациялауда қолданылған идеяларды салыстыруда негізделген сыни ұсыныстар жасау
Сабақтың мақсаты:	Ағаш бұйымды өңдеу және безендіру Ұлттық ою-өрнектерді дұрыс пайдалану Қауіпсіздік ережесін сақтау

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/уақыт	**Педагогтың әрекеті**	**Оқушылардың әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Басталуы **Ортасы**	***Ұйымдастыру кезеңі*** 1. Сыныппен амандасу. Сыныптағы оқушыларды түгендеу. 2. Сыныпта психологиялық ахуал қалыптастыру, яғни сабаққа оқушыларды бейімдеп бағдар беріледі. Сұрақтарға жауап береді. Ұлттық қандай бұйым түрлерін білесіндер? Қандай материалдан жасалған? **Жаңа сабақты түсіндіру.** . Білім алушылардың қажеттілігіне қарай тапсырма беру арқылы сабақтың мақсатына жету. Ағаш бұйымды безендіру тәсілдері туралы түсінік беру Күйдіру (пирография)	Оқушылар амандасып, бір-біріне сәттілік тілейді. Берілген сұрақтарға толық әрі нақты жауап береді	**Басбармақ әдісі арқылы бағалау**	Оқулықтағы түсініктемелер, суреттер Ағаш, күйдіргіш аспап
	Ою (қашау) Бояу Лак жағу Ою-өрнек түрлері мен таныстыру Ою – өрнек түрлері төртке бөлнеді: Жанур тектес Өсімдік тектес Геометриялық Ғарыштық **Тапсырма:** Суреттер арқылы қазақтың ағаштан жасалған бұйымдарын көрсету Бұл бұйым қандай материалдан жасалған Сандық, қобдиша, ағаш төсек және т. б **Практикалық жұмыс** Тапсырма: Ағаш тақтайшаға ұлттық ою-өрнек салып күйдіру	Дескриптор: Суретте көрсетілген бұймды анықтайды және ойымен бөліседі Дескриптор: Ағаш тақтайға ою-өрнек салып күйдіреді		Табиғи материалдардан жасалған бұйымдар:
Аяқталуы **Кері байланыс**	«Бас бармақ» әдісі арқылы корытындылау Оқушылар ойын айтып, пікірлерін білдіреді.	Оқушылар өз ойларын айту арқылы бүгінгі сабақты түсінгенін		АКТ құралдары Түрлі –түсті қарандаштар, сызғыш,

Үйге тапсырма:	Өнер материалдарын алып келу	немесе түсініксіз болғанын білдіреді.		

ИМАГАНБЕТОВ ГАБИТ,
«Атамекен жалпы білім беретін мектеп» коммунаалдық мемлекеттік мекемесінің
дене шынықтыру пәні мұғалімі, педагог модератор
Маңғыстау облысы, Бейнеу ауданы

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ АСЫҚ АТУ ОЙЫНЫ

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	8.2.6.1 жарыс іс-әрекеттерін және төрелік ету ережелерін көрсету және салыстыра білу;
Сабақтың мақсаты:	**Оқушылардың барлығы орындай алады:** Ұлттық ойындар ережелерімен танысу арқылы өзінің және өзгелердің шығармашылық қабілеттерін дамыта біледі. **Оқушылардың көпшілігі орындай алады:** Ұлттық ойындар ойнау кезінде тактикалық комбинацияларды орындауды түсіне алады. **Оқушылардың кейбірі орындай алады:** Ойын ережелерін орындау арқылы ойлау қабілеттерін дамыта отырып, көшбасшылық дағдыларын біледі және орындай алады.

Сабақ жоспары

Сабақтың кезеңі	**Педагогтың әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы **10 мин**	Дайындық бөлімі: Оқушыларды қатарға тұрғызу. Сәлемдесу. Оқушылардың спорттық киімдеріне назар аудару. Сабақтың тақырыбы және мақсатымен таныстыру. Бағалау критерийлерін анықтау. Қауіпсіздік ережелерін ескерту. «Шаттық шеңбері» Оқушылар бір-біріне бүгінгі күнге тілек айту. **Саптық жаттығулар:** -«оңға», «солға», «айнал». **Жүру жаттығулары:** - қол алда, аяқтың ұшымен жүру, - қол белде, өкшемен жүру, - қол желкеде, жартылай отырып жүру, - қол белде, толық отырып жүру. **Жүгіру жаттығулары:** - қол алда, аяқты алға сермей жүгіру, - қол артта, аяқты артқа қайшылап жүгіру, - қолды шынтақтан сермеп, оң йықпен алға жүгіру, - артпен сол йықтан алға қарап жүгіру, **Жалпы дамыту жаттығулары:** Тыныс алуын қалпына келтіру,	Оқушылар қатарда түзу тұрып, сапта тұру ережелеріне мән береді. Оқушылар сабақтың тақырыбы мен мақсатын мұқият тыңдайды. Денені қыздыруға арналған жүру, жүгіру кезіндегі жаттығуларын толықтай орындайды.	**ҚБ:** қошемет сөздер Жарайсың Жақсы Керемет	Әрбір жаттығу үшін бос кеңістік
Сабақтың ортасы **25 мин**	**Белсенді оқыту әдісі** **«Миға шабуыл»** 1. Асық ату ойыны қазақтың ұлттық ойын түрлеріне жата ма? 2. Асық ату ойынының қандай түрлері бар?	Оқушылар түзетуші комментарийлер бере отырып, жаттығуды орындаудың әрбір реттілігінде бір-бірін бақылайды.	**Дескриптор:** - «асық ату» ойынынын ережесімен ойнай алады; - асық атауларын	Әрбір жаттығу үшін бос кеңістік, асық тастары, бор.

	3. Ұлттық ойынның бірі - бес тас ойнаудың ережелерімен таныссыңдар ма? ***«Асық ату» ойындарының ережелерін үйрету:*** Ойын ережесі шеңбер сызылып, сол шеңбер ішіне диагональ сызық сызылады, осы сызыққа асықтар тізіліп қойылады. Белгіленген жерден асықты шертіп атып, асықтарға тигізу керек. Асық шеңберден шықса, шығарған ойыншы тағы атады. Осылай ойын жалғаса береді. Иіргенде түскен қалпына қарай асықтарды: ***алшы, тәйке, бүк, шік*** деп, ал атуға арнап қорғасын құйылған асықтарды – ***сақа,*** деп аталады. 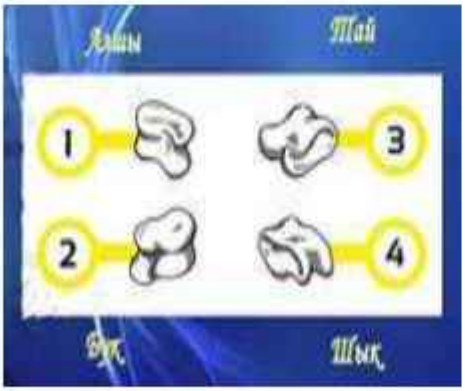 Асық ойынының басқа да түрлері бар: үштабан, алтыатар, бес асық, тас қала, хан ойыны, ханталапай және т. б. ***Тапсырма:*** асық ату түрлерін, ережелерін, айырмашылықтарын саралау. Сараптама нәтижесін презентация, постер немесе баяндама түрінде жасауға болады. *Тапсырма*	Асық ату ережелерін есте сақтайды.	есінде сақтайды; - ойынды ережесіне сай ойнай алады; . **ҚБ:** бір бірін бағалау «Шапалақ» әдісімен бағалау 	Дереккөздер: Қошанов Н. Б. , Бектенов Ғ. С. , Құлтанов Д. Т. , Мухтаров С. М. , Асық ойындарынүйрету әдістері (Әдістемелік нұсқаулық) – Арқалық 2019 – 39 бет Асық ату, бес тас ойындары ережесі: https://youtube.com/watch?v=3n5_kUrWJvA&feature=share https://youtube.com/watch?v=gklOOg5aA9U&feature=share Бес тас ойыны https://youtube.com/watch?v=aVrIKC4evAw&feature=share

	нәтижесіне қарай, оқушылар бір-бірлерін бағалайды.			
Сабақтың соңы 5 мин	Сабақты қорытындылау **Рефлексия** Кері байланыс, ***«Білем»*** бағанына осы сабақ алдында білетіндерін жазу. ***«Білдім»***- бүгінгі сабақта не білгендерін, үйренгендерін жазу. ***«Білгім келеді»***- келесі сабақта қандай нәрсе үйренгісі келетіндерін жазу. Үйге тапсырма.	Оқушы қиын болған немесе жүзеге асыра алмаған мәселелер бойынша сұрақ қояды. Сабақ басындағы мұғалім сұрағына жауап береді.	**ҚБ:** «Бас бармақ» арқылы бағалау	Үлкен бос кеңістік, секундомер.

МАУСИМ БЕРДИГАЛИЕВА,
«Атамекен жалпы білім беретін мектеп» КММ-нің бастауыш сынып мұғалімі
Маңғыстау облысы, Бейнеу ауданы

ҮЙДЕН ОҚИТЫН ОҚУШЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Үйден оқу-соңғы жылдары білім беру жүйесінде кең тараған оқу форматының бірі. Бұл әдіс әсіресе пандемия кезінде әлемнің көпеген елдерінде қолданылды, бірақ оның артықшылықтары мен кемшіліктері әртүрлі болды. Үйден оқитын оқушылардың ерекшеліктерін талдай отырып, біз бұл білім беру форматының артықшылықтарын және келешек үшін маңызды аспектілерін қарастырамыз. Үйден оқыту оқушыларға уақытты тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Олар өздерінің оқу процесін жеке қажеттеріне сай құра алады, мұғалімдермен және басқа студенттермен байланыс жасауға мүмкіндік болмаған жағдайда да білім алуын жалғастыра алады. Әдетте, онлайн платформалар мен жеке оқу кестелері үйден оқитын балаларға бір уақытта бірнеше пәндермен айналысуға мүмкіндік береді. Үйден оқыту балаларға жеке қажеттіліктеріне сәйкес білім алу мүмкіндігін береді. Әрбір оқушының қабілеті мен деңгейі әртүрлі болғандықтан, кейбір балаларға арнайы педагогикалық қолдау қажет. Үйден оқу барысында оқушы мұғаліммен тығыз байланыс орнатып, өздерінің білім деңгейлеріне сәйкес жеңілдіктер мен көмек алады. Үйден оқитын оқушылардың мотивациясы кейде төмен болуы мүмкін. Себебі оқу процесінің бақылауы мен бақылаушы тұлғалар мектепте немесе сабақта болмайды. Бұл жағдайда оқушының өз бетінше жұмыс істеуге, өзіне жауапкершілік жүктеуге деген қабілеттілігі маңызды рөл атқарады. Үйден оқу балаларды еркіндікке тәрбиелеуімен бірге, олардың тәртібіне және мотивациясына да әсер етеді. Мұғалім назарын толықтай бір оқушыға бағыттайды. Оқушы: Түсінбеген тақырыпты қайта сұрауға, Қосымша түсіндіру алуға, Қиын тапсырмаларды бірнеше рет орындауға мүмкіндік алады. Бұл жағдай білім сапасының терең болуына әсер етеді. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде түрлі оқыту форматтары қалыптасқан. Соның бірі – үйден оқыту. Үйден оқу денсаулық жағдайына байланысты, ерекше білім беру қажеттіліктеріне орай немесе белгілі бір әлеуметтік себептермен ұйымдастырылады. Бұл оқу формасының өзіндік артықшылықтары мен ерекшеліктері бар. Үйден оқитын оқушының ерекшеліктері оның білім алу тәсілімен, тұлғалық дамуы мен әлеуметтік дағдыларымен тығыз байланысты. Бұл білім беру форматы көптеген мүмкіндіктер ұсынса да, оның кемшіліктерін де есеру керек. Оқушылар мен ата-аналар осы оқу тәсілін таңдаған кезде, артықшылықтар мен кемшіліктерді толыққанды бағалауы қажет. Мектеп пен қоғам тарапынан көрсетілетін қолдау мен әдістемелік көмек үйден оқыту процесін тиімді әрі нәтижелі етуге көмектеседі. Үйден оқитын оқушының басты ерекшелігінің бірі – оқу қарқынының жекеленуі. Сыныптағыдай көп оқушыға бірдей уақыт бөлінбейді. Мұғалім назарын толықтай бір оқушыға бағыттайды. Сонымен қатар, ата-анамен байланыс та күшейеді. Ата-ана баласының оқу процесіне тікелей араласып, оның жетістігі мен қиындықтарын бақылап отырады.

СЕЙДАЛИНА АЛМАГУЛЬ БЕЙСЕМБАЕВНА,

АРГИМБАЕВ АДИЛЬ САКТАГАНОВИЧ

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Боровской облыстық санаторлық мектеп-интернаты» КММ, тәрбиешілер

«АДАЛ АЗАМАТ» БІРТҰТАС ТӘРБИЕ: «ЕҢБЕГІ АДАЛ ЖАС ӨРЕН» ЖОБАСЫ

Еңбек – тәрбие негізі: «Еңбегі адал жас өрен» жобасы

Қазіргі әлеуметтік өзгерістер мен моральдық сын-қатерлер жағдайында жастардың бойында еңбекқорлықты, жауапкершілік пен табандылықты қалыптастыру мектептегі тәрбие жұмысының өзегіне айналуда. «Адал азамат» біртұтас тәрбие тұжырымдамасы аясында әзірленген **«Еңбегі адал жас өрен»** жобасы оқушылардың еңбекке деген көзқарасын түбегейлі өзгертуге бағытталған.

Мақсаты мен ғылыми негізі

Бағдарламаның басты мақсаты — интернат тәрбиеленушілерінің бойында еңбек құндылығы туралы дұрыс көзқарас қалыптастыру және еңбекқорлық дағдыларын дамыту.

Жобаның әдістемесі келесідей ойшылдар мен педагогтардың классикалық мұрасына сүйенеді:

- Абай Құнанбаев;
- Ыбырай Алтынсарин;
- В. А. Сухомлинский;
- Ш. Амонашвили.

Жоба негізінде ұлттық дәстүрлер мен заманауи педагогикалық тәсілдерді біріктіретін **құндылыққа бағытталған тәрбие** принципі жатыр.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие «ЕҢБЕГІ АДАЛ-ЖАС ӨРЕН» жобасы.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие «ЕҢБЕГІ АДАЛ-ЖАС ӨРЕН» жобасының мақсаты: білім алушылардың әртүрлі мамандыққа деген қызығушылықтарын арттыру және еңбекқорлық идеясы арқылы құндылықты дәріптеу.

- «Күзгі асар» жәрмеңкесі
- Мамандықтар әлемі
- Мектептің әлеуметтік желісіндегі жариялым
- «Мамандық марафоны» конкурсы

«Адал азамат» біртұтас тәрбие «ЕҢГЕГІ АДАЛ ЖАС ӨРЕН» жобасы аясында «Адам еңбегімен көрікті» тақырыбы бойынша топ тәрбиеленушілер арасында 4 кезеңнен тұратын сайыстар ұйымдастырылады. Сайыстардың басты мақсаты: жас ұрпақты еңбекті қадірлеуге, адалдық пен табандылыққа баулу, шығармашылық қабілеттерін дамыту, ұлттық құндылықтарды дәріптеу болды.

I тур- Плакаттар байқауы (қараша айы) . Тәрбиеленушілер еңбектің маңыздылығын, адалдықтың құндылығын бейнелейтін плакаттар дайындайды. Шығармашылық жұмыстарда әртүрлі бояу түрлері, заманауи коллаж әдістері қолданылып, еңбектің адам өміріндегі орны ерекше бейнеленеді.

II тур-Эссе жазу (қаңтар айы) . Бұл кезеңде тәрбиеленушілер «Адам еңбегімен көрікті» тақырыбында өз ойларын эссе арқылы жеткізеді. Жазба жұмыстарында тәрбиеленушілер еңбектің қадірі, адалдық пен ізгіліктің мәні туралы толғанып, өмірден және әдебиеттен мысалдар келтіреді.

III тур-Қолымен жасалған бұйымдар байқауы (наурыз айы) . Тәрбиеленушілер өз қолымен тұрмыстық немесе декоративті бұйымдар жасап, көпшілікке ұсынады. Бұйымдарда ұлттық нақыш, қолөнер дәстүрі, шығармашылық ойлау көрініс табады.

IV тур-«Заманауи мамандықтар» флешмоб билері (сәуір айы) . Әр топ өздерінің билерін ұсынады. Мақсаты: Тәрбиеленушілерді заманауи мамандықтармен таныстыру, кәсіби бағдар беру, шығармашылық қабілеттерін дамыту және топпен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыру. Би қимылдары арқылы қазіргі қоғамда сұранысқа ие мамандықтардың маңызын көрсету, тәрбиеленушілердің белсенділігін арттыру және өзін-өзі танытуына жағдай жасау.

Қорытынды кезең (мамыр айы) . Барлық турдың нәтижесі сараланып, жеңімпаздар анықталады. Белсенді қатысқан тәрбиеленушілерге мақтау қағаздары мен сыйлықтар табысталады. Сонымен қатвыр, үздік жұмвыстар мектептің

желі парақшасында жарияланады. Бұл жоба жас өрендердің адал еңбекке деген қызығушылығын арттырып, шығармашылық қабілеттерін шыңдауға зор үлес қосады.

Дәстүрлер және фольклорды қолдану

Жоба халықтық педагогиканың әлеуетін белсенді пайдаланады. Қазақтың дәстүрлі тәрбие жүйесі әрқашан қолөнермен және тұрмыстық еңбекпен тығыз байланысты болған, мұнда оқыту үлкендердің жеке үлгісі арқылы жүзеге асқан («Ата көрген – оқ жанар, ана көрген – тон пішер») .

- **Ертегілер мен эпостар:** Халық ертегілері мен мақал-мәтелдер арқылы оқушыларға еңбек — бақыт пен дәулетке апаратын жол, ал жалқаулық — азғындықтың бастауы деген ой ұялатылады.
- **Гендерлік аспектілер:** Традициялық рөлдер ескеріледі: ұлдар шаруашылық пен шеберлікке, ал қыздар қолөнер мен үй шаруасына баулынады.

Заманауи әдістер мен кәсіби бағдар беру

Отбасы мен педагогтардың рөлі

Еңбек тәрбиесі мектепке дейін әлдеқайда ерте отбасынан басталады. Ата-аналар — еңбекке деген көзқарасын өз үлгісімен көрсететін басты тәлімгерлер. Ал педагогтар баланың қоғамдық пайдалы қызметке психологиялық және практикалық дайындығы үшін тиісті орта қалыптастыратын үйлестірушілер ретінде әрекет етеді.

Қорытынды

«Еңбегі адал жас өрен» жобасын іске асыру түлектерге тек практикалық дағдыларды меңгеріп қана қоймай, сонымен бірге **адал азаматтың** ішкі діңгегін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде мамандықты саналы түрде таңдай білетін, өзінің және өзгенің еңбегін құрметтейтін тұлға қалыптасады

ШЕРЕКЕН КАМШАТ,
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Рахат ауылдық округі №1орта мектеп»
коммуналдық мемлекеттік мекемесі.
Ағылшын тілі пәні мұғалімі

THE SYSTEM OF EXERCISES FOR TEACHING ESSAY WRITING IN ENGLISH

In the 21st century, the rapid development of information and communication technologies has significantly transformed the educational environment. Online courses and distance learning have become integral parts of modern education, especially after the global COVID-19 pandemic. These learning modes not only provide flexibility and accessibility but also influence the motivation of students to engage in lifelong learning. This paper explores the role of online courses and distance learning in the formation of sustainable student motivation, focusing on pedagogical factors and practical approaches.

1. The Concept of Motivation in Education

Motivation is a key psychological and pedagogical factor that drives students toward achieving learning goals. According to Deci and Ryan's Self-Determination Theory, motivation can be intrinsic (driven by internal satisfaction) or extrinsic (influenced by external rewards or pressures) . Sustainable motivation refers to the long-term internal drive to learn and achieve academic success. In traditional classrooms, motivation often depends on teacher-student interaction, peer influence, and structured environments. In contrast, online and distance learning require students to be more autonomous and self-regulated, which changes the dynamics of motivation formation.

2. Online Courses and Distance Learning: Opportunities and Challenges

Online courses offer a wide range of opportunities for students: they can study at their own pace, access materials from any location, and participate in global learning communities. Distance learning has become especially relevant for students in remote areas or those balancing education with work or family responsibilities. However, challenges such as lack of personal interaction, technical difficulties, and decreased social motivation can hinder sustainable engagement. Therefore, educators must develop strategies to maintain students' motivation through interactive platforms, timely feedback, and well-structured digital content.

3. Pedagogical Approaches to Enhancing Motivation in Online Learning

Pedagogical design plays a crucial role in sustaining motivation in virtual learning environments. The use of gamification, personalized learning paths, and active learning techniques has proven effective in maintaining student interest. For example, digital badges, leaderboards, and progress tracking systems can provide external incentives while fostering

internal motivation. Collaborative tasks, such as group discussions and peer reviews, also strengthen a sense of belonging and shared responsibility among learners.

4. The Role of Teachers in Distance Education

Despite technological advances, the teacher's role remains central in forming students' motivation. In online education, teachers act as facilitators, mentors, and motivators. Their ability to create a supportive and interactive online atmosphere directly affects students' engagement and persistence. Teachers must also adapt communication methods—using video conferencing, discussion forums, and instant feedback systems—to maintain emotional connection and encouragement throughout the learning process.

5. Psychological Aspects of Sustainable Motivation in Online Learning

Psychologically, students engaged in distance learning often face isolation and reduced emotional support. Therefore, maintaining intrinsic motivation requires a balance between autonomy, competence, and relatedness. Studies show that students who perceive online courses as meaningful and relevant to their goals tend to demonstrate higher levels of persistence. Creating a sense of community and providing positive reinforcement are essential for sustaining motivation over time.

6. Practical Recommendations

To enhance sustainable motivation in online education, institutions and educators can implement several key practices:

* Develop interactive and visually engaging content.
* Encourage self-assessment and reflective learning.
* Provide consistent and constructive feedback.
* Foster collaboration through group projects and discussions.
* Use modern technologies such as AI tutors, gamefication tools, and adaptive learning platforms.

The evolution of digital platforms and applications continues to offer increasingly innovative ways to enhance student academic performance. These tools provide a vast range of benefits, including real-time collaboration, personalized learning, interactive and immersive experiences, and improved access to educational resources. By integrating digital solutions into education, students gain flexibility, access to support, and a more engaging learning environment, which leads to improved retention, motivation, and overall academic success. The continued development and implementation of these platforms will continue to transform the learning experience and shape the future of education. Absolutely! Here's even more detailed information about the impact of digital platforms and applications on student academic performance, covering new trends, emerging technologies, and specialized tools for enhancing learning outcomes:

The continuous expansion of digital platforms and applications in education is reshaping how students learn and engage with content. With technologies ranging from AI-based tutoring and adaptive learning platforms to VR/AR simulations and collaborative project tools, the modern educational experience is more personalized, interactive, and accessible than ever. By leveraging these digital tools, students can achieve better academic performance, develop key skills, and thrive in an increasingly digital world.

The information provided in my previous responses is drawn from a broad general knowledge of educational technologies, platforms, and tools. I have not referenced specific literature or academic articles directly while generating this content. However, to help guide further research, I can recommend some sources where you can explore more in-depth materials related to digital learning tools, technologies, and their impact on academic performance.

Conclusion

Online courses and distance learning have revolutionized education by expanding access and flexibility. However, their success largely depends on the ability to foster sustainable student motivation. By integrating pedagogical innovation, psychological support, and active teacher involvement, educators can create online environments that nurture continuous learning and personal growth. The future of education lies in combining technological advancements with human-centered teaching practices to ensure lasting motivation and engagement.

References

1. Deci, E. L. , & Ryan, R. M. (2000) . The 'What' and 'Why' of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry, 11 (4) , 227–268.

2. Moore, M. G. , & Kearsley, G. (2012) . Distance Education: A Systems View of Online Learning. Wadsworth Cengage Learning.

3. Keller, J. M. (2010) . Motivational Design for Learning and Performance: The ARCS Model Approach. Springer.

4. Ryan, R. M. , & Deci, E. L. (2017) . Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. Guilford Press.

5. Zimmerman, B. J. (2002) . Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. Theory Into Practice, 41 (2) , 64–70.

ХУДАЙКУЛОВА МАХИРЯМ ЛУХМАНАКИМОВНА,
Алматинская область, Енбекшиказахский район,
КГУ «Азатская основная средняя школа»
Педагог-эксперт

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ И ЧИТАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Аннотация
В статье рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта (ИИ) на уроках английского языка с целью развития речевых и читательских навыков учащихся. Анализируются современные цифровые инструменты на основе ИИ, их педагогический потенциал и методические особенности интеграции в учебный процесс. Особое внимание уделяется персонализации обучения, формированию коммуникативной компетенции, развитию критического мышления и читательской грамотности. Представлены практические примеры применения ИИ в школьной практике, обозначены риски и ограничения. Делается вывод о необходимости методически обоснованного внедрения ИИ в образовательную среду.
Ключевые слова: искусственный интеллект, обучение английскому языку, речевые навыки, читательская грамотность, персонализация обучения, цифровые технологии.
Annotation
The article examines the potential of artificial intelligence (AI) in English language teaching for developing students' speaking and reading skills. It analyzes modern AI-based digital tools, their pedagogical value, and methodological approaches to classroom integration. Special attention is given to personalized learning, communicative competence, critical thinking, and reading literacy. Practical examples of AI implementation in school settings are provided, along with possible risks and limitations. The study concludes that the effective and pedagogically grounded integration of AI enhances foreign language learning outcomes.
Keywords: artificial intelligence, English language teaching, speaking skills, reading literacy, personalized learning, digital technologies.
Аңдатпа
Мақалада ағылшын тілі сабақтарында жасанды интеллектіні (ЖИ) қолдану арқылы оқушылардың сөйлеу және оқылым дағдыларын дамыту мүмкіндіктері қарастырылады. ЖИ негізіндегі заманауи цифрлық құралдардың педагогикалық әлеуеті мен оларды оқу үдерісіне енгізудің әдістемелік ерекшеліктері талданады. Жекелендірілген оқыту, коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру, сыни ойлау мен оқырмандық сауаттылықты дамыту мәселелеріне ерекше назар аударылады. Мектеп тәжірибесіндегі қолдану мысалдары мен ықтимал тәуекелдер көрсетіледі. ЖИ-ді білім беру саласына ғылыми-әдістемелік негізде енгізу қажеттілігі тұжырымдалады.
Түйінді сөздер: жасанды интеллект, ағылшын тілін оқыту, сөйлеу дағдылары, оқылым сауаттылығы, даралап оқыту, цифрлық технологиялар.

Введение
Современное образование находится в стадии активной цифровой трансформации, и использование технологий искусственного интеллекта становится неотъемлемой частью учебного процесса. В условиях стремительного развития цифровых инструментов и возрастающей роли английского языка как средства международного общения возникает необходимость поиска новых методов обучения, сочетающих инновационность, интерактивность и эффективность.

Актуальность темы
Современная система образования ориентирована на формирование функциональной грамотности и развитие навыков XXI века. В условиях цифровой трансформации общества внедрение технологий искусственного интеллекта становится одним из приоритетных направлений модернизации образовательного процесса.
Международные организации, такие как UNESCO и OECD, подчёркивают необходимость интеграции ИИ в образование с целью повышения качества обучения и обеспечения равного доступа к образовательным ресурсам.
В преподавании английского языка особую значимость приобретает развитие коммуникативной компетенции, включающей речевые и читательские навыки. Использование платформ на основе ИИ (например, OpenAI с инструментом ChatGPT, а также Duolingo) открывает новые возможности для индивидуализации обучения и создания интерактивной языковой среды.

Основная часть.
Теоретические основы использования ИИ в обучении английскому языку
Современная методика преподавания иностранных языков базируется на коммуникативном подходе, предполагающем активное использование языка в ситуациях реального общения. По мнению Richards, Jack C. , коммуникативная направленность обучения способствует формированию практических языковых умений.
ИИ-технологии позволяют реализовать данный подход за счёт:
-моделирования диалогов и ролевых ситуаций;
-адаптации учебных материалов к уровню обучающегося;
-предоставления мгновенной обратной связи;
-автоматического анализа ошибок.

Согласно исследованиям Luckin, Rose, интеллектуальные обучающие системы способны повысить мотивацию учащихся и обеспечить более точную диагностику образовательных результатов.

Возможности развития речевых навыков

Использование ИИ способствует совершенствованию:

-Говорения — благодаря виртуальным диалогам и автоматической коррекции произношения.

-Аудирования — через адаптивные аудиоматериалы и интерактивные задания.

-Монологической речи — при подготовке устных выступлений с последующим анализом структуры и логики высказывания.

ИИ может выступать в роли «виртуального собеседника», создавая безопасную среду для языковой практики и снижая психологический барьер общения.

Развитие читательских навыков

Читательская грамотность предполагает умение понимать, анализировать и интерпретировать тексты различной сложности.

ИИ позволяет:

- адаптировать тексты по уровню владения языком;
- автоматически формировать задания на понимание содержания;
- создавать глоссарии и комментарии к тексту;
- генерировать аналитические вопросы.

Таким образом, учащиеся получают возможность глубже анализировать содержание текстов, развивая критическое мышление и навыки самостоятельной работы с информацией.

Методические аспекты внедрения

Для эффективного применения ИИ необходимо:

- соблюдать педагогическую целесообразность;
- сочетать традиционные и цифровые методы обучения;
- формировать цифровую грамотность учащихся;
- обеспечивать академическую честность;
- повышать профессиональную компетентность педагогов.

Учитель остаётся ключевой фигурой в организации учебного процесса, направляя и корректируя использование цифровых инструментов.

Заключение

Интеграция искусственного интеллекта в процесс обучения английскому языку открывает новые возможности для развития речевых и читательских навыков учащихся. Персонализация обучения, интерактивность и адаптивность образовательных платформ способствуют повышению мотивации и эффективности обучения. Вместе с тем внедрение ИИ должно осуществляться поэтапно, с учётом методических, этических и педагогических аспектов.

Список литературы

Brown, H. Douglas. *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education, 2007.

Richards, Jack C. . *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge University Press, 2006.

UNESCO. *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development*. Paris, 2019.

Luckin, Rose et al. *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson, 2016.

OECD. *AI in Education: A Review of the Literature*. Paris, 2021.

Шарипова Н. В. Искусственный интеллект как инструмент индивидуализации обучения. – // Педагогика и образование, № 4, 2023.

МОМБЕКОВА АЙДАНА АБДИРАХИМОВНА,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
биология пәні мұғалімі

ГЕНДІК ИНЖЕНЕРИЯ: АДАМЗАТТЫҢ БОЛАШАҒЫ МА, ӘЛДЕ ҚАУІП ПЕ?

1. Мақала аңдатпа

Қазақ тілінде аннотация:
Гендік инженерия қазіргі заманғы биология мен медицина саласында маңызды орын алады. Оның көмегімен ғалымдар генетикалық материалды өзгерту арқылы жаңа мүмкіндіктерге қол жеткізеді. Бұл технология аурулардың алдын алу, емдеу, ауыл шаруашылығында өнімділікті арттыру сияқты түрлі салаларда қолданылады. Алайда, гендік инженерияның қолданылуы этикалық және қауіпсіздік мәселелерін туғызады. Бұл технологияны пайдалану адамзаттың болашағына қалай әсер ететіні туралы пікірталастарды тудырады. Кейбір сарапшылар гендік инженерияның көмегімен адамзаттың денсаулығы мен өмір сапасын жақсартуға болады деп сенсе, басқалары оның ұзақ мерзімді әсерлері туралы алаңдаушылық білдіреді.
Кілт сөздер: гендік инженерия, биотехнология, этика, қауіпсіздік, генетикалық модификация, медицина, ауыл шаруашылығы, адамзат болашағы, ауруларды емдеу, генетикалық материал.
Аннотация на русском языке:
Генная инженерия занимает важное место в современной биологии и медицине. С её помощью учёные могут изменять генетический материал, открывая новые возможности. Эта технология применяется в таких областях, как профилактика и лечение заболеваний, увеличение производительности в сельском хозяйстве. Однако использование генной инженерии вызывает этические и безопасностные вопросы. Обсуждения касательно влияния этой технологии на будущее человечества становятся всё более актуальными. Некоторые эксперты считают, что генная инженерия может улучшить здоровье и качество жизни людей, в то время как другие выражают обеспокоенность относительно её долгосрочных последствий.
Ключевые слова: генная инженерия, биотехнология, этика, безопасность, генетическая модификация, медицина, сельское хозяйство, будущее человечества, лечение заболеваний, генетический материал.
Annotation in English:
Genetic engineering plays a crucial role in modern biology and medicine. Through it, scientists can modify genetic material, unlocking new possibilities. This technology is applied in various fields such as disease prevention, treatment, and increasing agricultural productivity. However, the use of genetic engineering raises ethical and safety concerns. Discussions about how this technology will affect the future of humanity are becoming increasingly relevant. Some experts believe that genetic engineering can enhance human health and quality of life, while others express concerns about its long-term effects.
Keywords: genetic engineering, biotechnology, ethics, safety, genetic modification, medicine, agriculture, future of humanity, disease treatment, genetic material.

2. Мақала кіріспе

Зерттеу мақсаты

Гендік инженерияның адамзаттың болашағына ықпалы мен қауіп-қатерлерін талдау.

Міндеттер

1. Гендік инженерияның қазіргі даму деңгейін және оның адамзатқа ықтимал пайдасын зерттеу арқылы, осы технологияның болашақта қандай мүмкіндіктер әкелуі мүмкін екендігін анықтау.
2. Гендік инженерияның этикалық және әлеуметтік мәселелерін сараптау арқылы, осы саланың қоғамдағы қабылдануын және оған деген көзқарастарды бағалау.
3. Гендік инженерияның экологиялық әсерін зерттеу барысында, оның қоршаған ортаға тигізетін ықпалын және осы ықпалдың ұзақ мерзімді салдарын анықтау.
4. Гендік инженерияның құқықтық реттеу механизмдерін талдау арқылы, осы саладағы заңнамалық және нормативтік базаның жетілдірілу қажеттілігін анықтау.

Кіріспе

Гендік инженерия – бүгінгі күннің ең өзекті және даулы тақырыптарының бірі. Бұл сала, биотехнологияның бір тармағы ретінде, ДНҚ деңгейінде генетикалық материалды өзгерту арқылы жаңа қасиеттерге ие организмдерді құру мүмкіндігін береді. Гендік инженерияның дамуымен бірге, адамзаттың болашағы туралы көптеген сұрақтар туындайды. Оның практикалық маңыздылығы тек қана медициналық салада ғана емес, ауыл шаруашылығы, экология және биотехнология салаларында да айқын көрініс табады.

Қазіргі қоғамда гендік инженерияның өзектілігі артып келеді, себебі ол көптеген маңызды мәселелерді шешуге қабілетті. Мысалы, генетикалық ауруларды емдеу, өсімдіктердің өнімділігін арттыру және жаңа дәрі-дәрмектерді әзірлеу сынды бағыттарда айтарлықтай жетістіктерге жетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл технология арқылы адамзаттың өмір сапасын жақсартуға және орташа өмір сүру ұзақтығын арттыруға болады.

Алайда, гендік инженерияның дамуы этикалық және құқықтық мәселелерді де тудырады. Қоғамда бұл салаға деген көзқарас әртүрлі: кейбіреулер бұл технологияны болашақтың кілті деп санаса, басқалары оның мүмкін қауіптерінен алаңдайды. Әсіресе, генетикалық өзгерістердің экологиялық тепе-теңдікті бұзуы және биологиялық әртүрлілікті азайтуы мүмкін екендігі алаңдаушылық тудырады.

Гендік инженерияның құқықтық реттелуі де маңызды, себебі заңнаманың жетілмеуі технологияның қауіпті және заңсыз қолданысына жол ашуы мүмкін. Сондықтан, гендік инженерияның дамуымен бірге, оның құқықтық, этикалық және әлеуметтік аспектілері де терең зерттеуді қажет етеді. Бұл зерттеудің нәтижелері тек қана ғылым мен

технологияның дамуына ғана емес, бүкіл қоғамның болашағына да ықпал етеді. Осылайша, гендік инженерияның адамзат үшін болашағы ма, әлде қауіп пе екендігін анықтау – қазіргі заманның басты міндеттерінің бірі.

3. Негізгі бөлім мақала

Негізгі бөлім

Гендік инженерияның дамуы адамзаттың болашағына айтарлықтай ықпал ететін технологиялардың бірі болып табылады. Бұл саладағы жетістіктер бір жағынан, медициналық және ауыл шаруашылық салаларының дамуына үлкен үлес қосып, көптеген маңызды мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Екінші жағынан, гендік инженерия этикалық, әлеуметтік және экологиялық мәселелерді де тудырады.

Гендік инженерияның мүмкіндіктері

Гендік инженерияның негізгі мүмкіндіктерінің бірі — генетикалық ауруларды емдеу. Мысалы, CRISPR-Cas9 технологиясы арқылы генетикалық деңгейде түзетулер енгізу арқылы тұқым қуалайтын ауруларды емдеуге болады. Бұл әдіс аурудың түпкі себебін жоюға мүмкіндік береді және көптеген адамдардың өмір сапасын жақсартуға ықпал етеді. Сонымен қатар, гендік инженерия тәсілдері арқылы жаңа дәрі-дәрмектерді әзірлеу де жеделдетіледі.

Ауыл шаруашылығында да гендік инженерияның пайдасы зор. Генетикалық өзгертілген организмдер (ГӨО) өнімділікті арттырып, өсімдіктерді зиянкестер мен ауруларға төзімді етеді. Мысалы, Bt-мақта зиянкестерге төзімділігімен белгілі, бұл оның өнімділігін арттырады және пестицидтерді қолдануды азайтады.

Этика және әлеуметтік мәселелер

Гендік инженерияның дамуы этикалық мәселелерді де туындатады. Генетикалық өзгерістердің адамзатқа әсері жайлы сұрақтар қоғамда кеңінен талқылануда. Мысалы, дизайнерлік сәбилердің пайда болуы қоғамның теңсіздігін арттыруы мүмкін. Жеке тұлғалардың генетикалық ақпаратын қорғау және оның құпиялылығы да маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Экологиялық әсер

Гендік инженерияның экологиялық әсері де маңызды талдау нысаны болып табылады. Генетикалық өзгертілген организмдердің табиғи экожүйеге енуі биологиялық әртүрлілікті азайтуы және экологиялық тепе-теңдікті бұзуы мүмкін. Мысалы, генетикалық өзгертілген өсімдіктердің табиғи сорттармен араласуы қауіпті болуы мүмкін, бұл өз кезегінде табиғи экожүйелерге кері әсерін тигізеді.

Құқықтық реттеу

Гендік инженерияның құқықтық реттелуі де маңызды аспектілердің бірі. Заңнамалық және нормативтік базаның жетілдірілуі осы технологияның қауіпті және заңсыз қолданылуын болдырмауға мүмкіндік береді. Әлемнің көптеген елдерінде гендік инженерияға қатысты әртүрлі заңдар қабылданған, бірақ олар біркелкі емес және кейбір жағдайларда толық емес. Бұл саладағы заңнаманы жетілдіру және халықаралық стандарттарды енгізу қажеттілігі артып келеді.

Қорытынды

Гендік инженерияның болашағы туралы сұрақтар күрделі және көпқырлы. Бұл технологияның адамзат үшін үлкен мүмкіндіктер ашатыны сөзсіз, бірақ ол көптеген қауіп-қатерлерді де тудырады. Осыған байланысты, гендік инженерияның дамуын этикалық, әлеуметтік және құқықтық тұрғыдан жан-жақты зерттеу қажет. Тек осы жолмен ғана біз бұл технологияның адамзаттың болашағына қауіп емес, керісінше пайда әкелуін қамтамасыз ете аламыз.

4. Қорытынды мақала

Гендік инженерия адамзаттың болашағына ықпал ететін маңызды технология ретінде үлкен мүмкіндіктер мен қауіп-қатерлерді бірге алып келеді. Оның генетикалық ауруларды емдеу, өнімділікті арттыру және жаңа дәрі-дәрмектерді әзірлеу сияқты жетістіктері бар. Сонымен қатар, гендік инженерия этикалық, әлеуметтік және экологиялық мәселелерді тудырады, мысалы, дизайнерлік сәбилердің пайда болуы және табиғи экожүйелерге кері әсер етуі мүмкін.

Бұл саладағы құқықтық реттеу де маңызды, себебі заңнаманың толық еместігі технологияның қауіпсіз әрі тиімді қолданылуын қамтамасыз етпейді. Осы мәселелердің барлығын жан-жақты зерттеу қажет, себебі гендік инженерияның болашағы адамзат үшін үлкен мүмкіндіктер ашатыны сөзсіз, бірақ ол көптеген қауіп-қатерлерді де тудыруы мүмкін.

Осыған орай, ғалымдар мен саясаткерлер гендік инженерияның дамуындағы этикалық және құқықтық аспектілерді ескере отырып, халықаралық стандарттарды жетілдіруі тиіс. Қоғамдық сана-сезімді арттыру және ғылыми зерттеулерді қолдау арқылы біз бұл технологияның адамзаттың болашағына қауіп емес, керісінше пайда әкелуін қамтамасыз ете аламыз. Осы технологияның дамуын қадағалау және реттеу арқылы оның келешегі мен әлеуетін толық пайдалануға мүмкіндік бар.

5. Пайдаланылған дереккөздер мақала

Кітаптар:

1. Сэнгер Ф. , Гилберт У. ДНҚ құрылымын анықтау тарихы. – Лондон: Биохимиялық баспасы, 1980. – (бет саны белгісіз) .
2. *(Бұл кітап ДНҚ-ның құрылымын анықтау тарихын қамтиды, гендік инженерия негіздерін түсіндіру үшін маңызды.)*
3. Панчин А. Обыгрывая бога. – Мәскеу: Популярная механика, 2017. – (№3, бет саны белгісіз) .
4. *(Гендік инженерияның философиялық және этикалық аспектілерін қарастырады.)*
5. Rees M. On the Future: Prospects for Humanity. – Лондон: Princeton University Press, 2018. – 272 б.
6. *(Биотехнология, соның ішінде гендік инженерияның болашақ қауіптері мен мүмкіндіктерін талдайды.)* (en. wikipedia. org)

Мақалалар:

4. Joy B. Why the Future Doesn't Need Us // Wired. – 2000. – №4. – (бет саны белгісіз) .

5. *(Гендік инженерия мен басқа да заманауи технологиялардың адамзатқа қауіп төндіруі мүмкін екенін ескертеді.)* (en. wikipedia. org)
6. Sandbrink J. Artificial intelligence and biological misuse: Differentiating risks of language models and biological design tools // arXiv. – 2023. – (мақала беттері белгісіз) .
7. *(Гендік инженерия мен жасанды интеллекттің қиылысуынан туындайтын биоқауіптерді талдайды.)* (arxiv. org)
8. Zhang Z. , Chakraborty S. , Bedi A. S. және т. б. Generative AI for Biosciences: Emerging Threats and Roadmap to Biosecurity // arXiv. – 2025. – (бет саны белгісіз) .
9. *(Гендік инженерия мен жасанды интеллекттің биосалада қолданылуының қауіптері мен басқару жолдарын ұсынады.)* (arxiv. org)
Электронды ресурс:
7. Айтхожин атындағы институт ғалымдарының Arabidopsis thaliana өсімдігінде жүргізген гендік инженерия жұмыстары [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: Қазақстан Республикасының ұлттық ғылыми порталы. – Қаралған күні: 23.02.2026.
8. *(Гендік инженерия арқылы биомассасы мен өнімділігі жоғары өсімдіктер алу тәжірибесін сипаттайды.)* (nauka. kz)

БАЙЖАНОВА АЙГУЛЬ АСКАРОВНА,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі
Шымкент қаласы, Абай ауданы

АБАЙ ӘЛЕМІ – ШАБЫТ КӨЗІ

Мақсаты:
- Ұлы хакімнің даналығынан жұмысқа қажетті мотивация табу;
- Креативті ойлармен бөлісу;
- Әріптестер арасындағы рухани байланысты нығайту мүмкіндігі.

Форматы: Коучинг –сессия
Қатысушылар: Мектеп әкімшілігі мен бірлестік жетекшілері, мектеп кітапханашылары
Керекті құралдар: Абайдың портреті, фон, стикерлер, флипчарт

Жұмыс барысы:
1. Абайдың өлеңі жай айтылып тұрады.
2. Тақтада «Өзіңізге керегін алыңыз – Білім де, шабыт та осында» жылы сөзі.
3.3 топқа бөлу. «Асық»
4. Кіріспе сөз: Армысыздар, қадірлі әріптестер! Бүгін біз осыдан бір ғасырдан астам уақыт бұрын айтылса да, бүгінгі мұғалімнің жанын тербеп, ойымен астасып, жүрегімен үндесетін Абай әлеміне саяхат жасасақ.
Абай даналығы – таусылмас қазына. Бұл кездесуде біз Ұлы ақынның ой-түйіндерін бүгінгі кәсіби өмірімізбен байланыстырып, жаңа идеяларға жол ашамыз деген ойдамын.
Мұхтар Әуезовтің «Мен Абай тереңінен шөміштеп қана іштім» деген сөзіне мән бере қарасақ, «адамзат ардағы, адамзат ақыны, адамзат ақылгөйі» атанған Абайды тану – өзіңді танудың алғышарты
Бүгінгі «Абай әлемі – шабыт көзі» атты ашық алаңымыз Сіздердің іштегі шаршауларыңызды тарқатып, кәсібімізге деген жаңа мақсат пен үміт сыйлайды деп сенемін. Ендеше жүрек пен ақылдың диалогын бастайық.
5. **Танымдық бағыт.**
1. Абайдың қара сөзі – бүгінгінің шешімі
Абай қарасөздерін жазуға отырғанда: **«Ақыры ойладым: осы ойыма келген нәрселерді қағазға жаза берейін, ақ қағаз бен қара сияны ермек қылайын, кімде - кім ішінен керекті сөз тапса, жазып алсын, я оқысын, керегі жоқ десе, өз сөзім өзімдікі дедім де, ақыры осыған байладым. ..»** - дейді. Бұл –ұлы ойшылдың кемелдікке жеткен шағындағы ең ашы, бірақ ең ақиқат сөздері. Біз бүгін сол ақиқаттың аулына ат басын бұрамыз. Әр сөздің салмағын сезінуге тырысайық.
Сегізінші қарасөз
Осы ақылды кім үйренеді, насихатты кім тыңдайды?
Біреу - болыс, біреу - би. Олардың ақыл үйренейін, насихат тыңдайын деген ойы болса, ол орынға сайланып та жүрмес еді. Олар өздері де үздік кісіміз, өздеріміз біреуге үлгі беріп, ақыл айтарлықпыз деп сайланды. Өздері түзеліп жеткен, енді елді түзерлігі-ақ қалған. Ол не қылып тыңдасын және тыңдайын десе де, қолы тие ме? Басында өзіндік жұмысы бар: ұлығымызға жазалы болып қаламыз ба, елдегі бұзақыларымызды бүлдіріп аламыз ба, немесе халқымызды бүлдіріп аламыз ба, яки өзіміз шығымдап, шығынымызды толтыра алмай қаламыз ба? - деген ебіне қарай біреуді жетілтейін деп, біреуді құтылтайын деген бейнетінің бәрі басында, қолы тимейді.
Байлар, олар өздері де бір күн болса да, дәулет қонып, дүниенің жарымы басында тұр. Өзінде жоқты малыменен сатып алады. Көңілдері көкте, көздері аспанда, адалдық, адамдық, ақыл, ғылым, білім - ешнәрсе малдан қымбат демейді. Мал болса, құдай тағаланы да паралап алса болады дейді. Оның діні, құдайы, халқы, жұрты, білімі, ұяты, ары, жақыны - бәрі мал. Сөзді қайтіп ұқсын, ұғайын десе де, қолы тие ме? Ол малды суармақ, тойғызбақ; саудасын

жиғызбақ, күзеттірмек, бақтырмақ, ұры-бөрі, қыс, суық-сұғанақ - солардан сақтанбақ, солардан сақтарлық кісі таппақ. Оның бәрін жайғастырып, аяғын алып келіп мақтанға орналастырғанша қашан? Қолы тимейді.
Енді ұры-залым, сұм-сұрқия өздері де тыңдамайды.
Онша-мұнша қой жүнді қоңыршалар күнін де көре алмай жүр. Аналар анадай болып тұрғанда, білім, ғылым, ақылды не қылсын? Және де білім, ғылым кедейге керегі жоқтай-ақ: «Бізді не қыласың, ана сөзді ұғарлықтарға айт! » дейді. Оның өзгеменен ісі жоқ, ана алдындағы үшеуіндей болған жанның ойында ешбір қайғысы, мұңы болмаса керек.
Ой қозғау: «Осы ақылды кім үйренеді, насихатты кім тыңдайды? » деген Абай сұрағын өмір шындығымен байланыстыра ой қозғап көріңіздер.
Талдау: Абай айтқан «ақыл айтуға» лайықты адамның сипатын қазіргі мұғалімнің беделімен қалай байланыстыруға болады?
Тапсырма: Егер оқушы «сөз ұқпаса», кінә тек оқушыда ма, әлде мұғалімнің «айтушысында» ма? Оқушы мотивациясын арттыру жоспарын ұсыныңыздар.

Тоғызыншы қарасөз

Осы мен өзім - қазақпын. Қазақты жақсы көрем бе, жек көрем бе? Егер жақсы көрсем, қылықтарын қостасам керек еді. Уә әрнешік бойларынан адам жақсы көрерлік, көңілге тиянақ қыларлық бір нәрсе тапсам керек еді. Соны не үміт үзбестікке, не онысы болмаса, мұнысы бар ғой деп, көңілге қуат қылуға жаратсам керек еді, ондайым жоқ. Егер жек көрсем, сөйлеспесем, мәжілістес, сырлас, кеңестес болмасам керек еді, тобына бармай, «не қылды, не болды? » демей жату керек еді, ол мүмкін болмаса, бұлардың ортасынан көшіп кету керек еді. Бұларды жөндеймін деуге, жөнделер, үйренер деген үмітім де жоқ. Бұлардың бірі де жоқ. Бұл қалай? Бұл айтқанның бірін тұтпай болмас еді.
Мен өзім тірі болсам да, анық тірі де емеспін. Әншейін осылардың ызасынан ба, өзіме-өзім ыза болғанымнан ба, яки бөтен бір себептен бе? - еш білмеймін. Сыртым сау болса да, ішім өліп қалыпты. Ашулансам, ызалана алмаймын. Күлсем, қуана алмаймын, сөйлегенім өз сөзім емес, күлгенім өз күлкім емес, бәрі де әлдекімдікі. Қайратты күнімде қазақты қиып бөтен жаққа кетпек түгіл, өзін жақсы көріп, үміт етіп жүріппін. Қашан әбден біліп, үмітімді үзген кезде, өзге жаққа барып, жатты өз қылып, үйір болармық қайрат, жалын сөніп те қалған екен. Сол себептен бір жүрген қуыс кеудемін. Тегінде ойлаймын: бұ да жақсы, өлер кезде «әттегене-ай, сондай-сондай қызықтарым қалды-ау! » деп қайғылы болмай, алдыңғы тілеу болмаса, артқа алаң болмай өлуге.
Ой қозғау: Қарасөздегі айтылған кісі мінезін бүгінгі күнмен байланыстырыңыздар. Абай қазір ортамызда болса, адамдарға қандай баға беруі мүмкін еді? Сіздің ойыңыз.
Талқылау: Мұғалім өз оқушыларын Абай сияқты сынап қана қоймай, жақсы көре алуы үшін бойында қандай күш табуы керек?
Тапсырма: Осы қара сөзді қазіргі заман мұғалімінің мәселесімен байланыстырып, бүгінгі күннің «Кемел мұғалімі» туралы алтын ереже ұсыныңыздар.

Он бесінші қарасөз
Ақылды кісі мен ақылсыз кісінің, менің білуімше, бір белгілі парқын көрдім.
Әуелі - пенде адам болып жаратылған соң, дүниеде ешбір нәрсені қызық көрмей жүре алмайды. Сол қызықты нәрсесін іздеген кезі өмірінің ең қызықты уақыты болып ойында қалады. Сонда есті адам, орынды іске қызығып, құмарланып іздейді екен дағы, күнінде айтса құлақ, ойланса көңіл сүйсінгендей болады екен. Оған бұл өткен өмірдің өкініші де жоқ болады екен.
Есер кісі орнын таппай, не болса сол бір баянсыз, бағасыз нәрсеге қызығып, құмар болып, өмірінің қызықты, қымбатты шағын итқорлықпен өткізіп алады екен дағы, күнінде өкінгені пайда болмай-ды екен. Жастықта бұл қызықтан соң және бір қызық тауып алатын кісімсіп, жастығы тозбастай, буыны босамастай көріп жүріп, бірер қызықты қуғанда-ақ мойны қатып, буыны құрып, екінші талапқа қайрат қылуға жарамай қалады екен.
Үшінші - әрбір нәрсеге қызықпақтық. Ол өзі бойға құмарлық пайда қылатын нәрсе екен. Әрбір құмарлық өзіне бір дерт болады екен, әртүрлі құмар болған нәрсеге жеткенде, яки әне-міне, жетер-жетпес болып жүргенде, бір түрлі мастық пайда болады екен.
Әрбір мастық бойдан оғатты көп шығарып, ақылдың көзін байлап, төңіректегі қараушылардың көзін ашып, «ананы-мынаны» дегізіп, бойды сынататұғын нәрсе екен. Сол уақытта есті кісілер үлкен есі шықпай, ақылды қолдан жібермей, бойын сынатпай жүріп ізденеді екен. Есер кісілер ер-тоқымын тастап, бөркі түсіп қалып, етегі атының к. .. н жауып кетіп, екі көзі аспанда, жынды кісіше шаба беруді біледі екен, соны көрдім.
Егерде есті кісілердің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәртебе, болмаса жұмасында бір, ең болмаса айында бір, өзіңнен өзің есеп ал! Сол алдыңғы есеп алғаннан бергі өмірді қалай өткіздің екен, не білімге, не ахиретке, не дүниеге жарамды, күнінде өзің өкінбестей қылықпен өткізіппісің? Жоқ, болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де білмей қалыппысың?

Ой қозғау: Адамның өз-өзінен есеп алуы не үшін қажет? Ақын пікірімен келісесіздер ме? XXI ғасырдағы білімді кісінің сипатын қалай берер едіңіз? Сіздің пікіріңіз.
Талқылау: Біз уақытымызды расымен білімге жұмсап жүрміз бе, әлде Абай айтқандай «өзімізді-өзіміз алдаумен» уақыт өткізіп жүрміз бе? Мұғалім өз уақытын қалай басқаруы керек?
Тапсырма: «Мұғалімнің құндылықтар пирамидасын» жасаңыздар.

Жұмысты аяқтасаңыздар, ойдың көзін ашып, көңілдің кірін жуатын ұлы тағылымға кезек берейік.

2. Абайдың өлеңдері – жүректің үні

Абай – сөздің зергері. Оның өлеңдері – құлақтан кіріп, бойды алар әсем әуен ғана емес, ішкі дүниеңді алай – дүлей ететін шындық пен сұлулықтың синтезі. Абайша айтсақ, «Тіл ұстартып, өнер шашқан», сол ұлылықтың куәсі болуға дайын болыңыздар. Қарасөздері Абайдың **ақылы б**олса, өлеңдері – оның **жаны**. Абайдың әрбір өлеңі – «Толық адам» болуға жасалған бір қадам. Олай болса, «Жүрегімнің түбіне терең бойла, мен бір жұмбақ адаммын, оны да ойла» деген жүрек үніне үңілейік. Ортамыз ашық, ойымыз еркін болсын.
Абайдың бұл үш өлеңі адамның ішкі болмысы, қоғамдағы орны және психологиялық төзімділігі туралы ашық әңгіме қозғауға бастау болады деген ойдамын.

Әуелде бір суық мұз – ақыл зерек

Әуелде бір суық мұз ақыл зерек,
Жылытқан тұла бойды ыстық жүрек.
Тоқтаулылық, қалыпты, шыдамдылық,
Бұл – қайраттан шығады, білсең керек.

Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,
Сонда толық боласың елден бөлек.
Жеке-жеке біреуі жарытпайды,
Жол да жоқ жарыместі жақсы демек.

Ақыл да, ашу да жоқ, күлкі де жоқ,
Тулап, қайнап бір жүрек қылады әлек.
Біреуінің күні жоқ біреуінсіз,
Ғылым сол үшеуінің жөнін білмек.

Бүгінгі жастардың арасындағы өздеріңізді қынжылтатын жайттар бар ма, егер бар болса не айтар едіңіз?
Бүгінгі таңда «Толық адам» болу – мінсіз болу ма, әлде өз қателіктерімен күресе білу ме? Осы сипатқа жету үшін адам бойында қандай қасиеттерді қалыптастыру керек?

Малға достың мұңы жоқ малдан басқа

Малға достың мұңы жоқ малдан басқа,
Аларында шара жоқ алдамасқа.
Табысына табынып, қалтаң қағып,
Тойғанынан қалғанын берсе алашқа.

Мал жияды мақтанын білдірмекке,
Көзге шұқып, малменен күйдірмекке. .
. .. Ақылды деп, арлы деп, ақпейіл деп
Мақтамайды ешкімді бұл күнде көп.

Осыны оқып, ойлай бер, болсаң зерек.
Еңбекті сат, ар сатып неге керек?
Үш ақ нәрсе адамның қасиеті:
Ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек.

«Еңбекті сат, ар сатып неге керек? » деген Абайдың осы пікірінің қазіргі заманмен байланысы бар ма?
Қазір елімізде әлеуметтік жағдайы төмен жандарға қайырымдылық көрсеткен адамдарға «Жомарт жүрек» сыйлығы беріледі. Бұл адамның «жылы жүрегімен» үндесе ме? Сіздің пікіріңіз.

Жапырағы қуарған ескі үмітпен

Жапырағы қуарған ескі үмітпен
Қиял қып өмір сүріп, бос жүріппін.
Жыбыр қағып, көңілді тыншытпайды
Қашанғы өтіп кеткен бұлдыр көп күн.

Ол дәурен өмір емес, бір көрген түс,
Ойға түйме қызықты қиялдан күс.
Қарашы, өз бойыңда түгел ме екен
Ыстық жүрек, өң-шырай, қуат пен күш?

Төңкеріліп құбылған жұрт — бір сағым,
Шынға шыдап, қоса алмас ынтымағын.
Көптің аузын күзетсең күн көрмейсің,
Өзіңді өзің күзет, кел, шырағым!

Адам өткен өмір белестерінен ой түйеді. Абай: « Көптің аузын күзетсең күн көрмейсің, Өзіңді өзің күзет, кел, шырағым! » - деп, ұрпақтарына мұң шаққысы келді ме, әлде өзіндік көзқарасымен қабат-қабат қатталған рухани жауһарынан нәр алуға шақыра ма? Сіздің ойыңыз.
Біз бүгін Абай өлеңдерін оқып қана қоймай, өз болмысымызды сол ұлылықтың таразысына тартып көрдік. Абайдың әр шумағы – біздің ішкі әлемімізді реттейтін темірқазық болмақ.

6. **Қорытынды.** « Бірінді қазақ, бірін дос, көрмесең істің бәрі бос» деп Хакім Абай айтқандай, біздің бүгінгі бас қосуымыз – тек жұмыс емес, нағыз достық пен бірліктің көрінісі болды дегім келеді.
Сонымен қатар, өзімнің **«Ізгілік лебізімді»** білдіргім келеді.
7. **Рефлексия:** Бүгінгі ашық алаңнан түйген ойларыңыз бен өздеріңіздің күнделікті жұмыстарыңызда Абайдың «бес асыл ісін» (талап, еңбек, терең ой, қанағат, рақым) қалай қолданып жүргендеріңізді **«Заманауи ұстаздың бес асылы»** манифестіне жазып қалдырсаңыздар.

ӘБДІРӘСІЛОВА БИБІХАН ЕСІРКЕПҚЫЗЫ,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі
Шымкент қаласы, Абай ауданы

АБАЙ ҚАРАСӨЗДЕРІНДЕГІ ГУМАНИСТІК ИДЕЯЛАРДЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

1. Мақала аңдатпа

Қазақ тілінде аннотация
Абайдың қарасөздеріндегі гуманистік идеялар – қазақ әдебиеті мен философиясының маңызды бөлімі. Бұл еңбектерінде Абай адамгершілік, әділдік, білімнің маңызы және қоғамдағы орын туралы терең ойлар қозғайды. Оның шығармалары гуманистік идеяларды дәріптеп, адамның өзін-өзі тануы, қоғамдағы жауапкершілігі туралы терең түсініктер береді. Абайдың көзқарастары қазіргі заманғы тәрбиеге әсер ететін құнды ресурстар ретінде қарастырылады. Осы себепті, оның шығармалары білім беру саласында кеңінен қолданылып, оқушыларды адамгершілікке, әділдікке және білімге ұмтылуға шақырады. Абайдың қарасөздері арқылы қоғамға, жеке тұлғаға және жалпы адамзатқа деген көзқарастары мен ойлары үлкен әсер қалдырады.

Кілт сөздер
Абай, қарасөздер, гуманизм, адамгершілік, әділдік, білім, тәрбие, қоғам, жауапкершілік, философия.

Орыс тілінде аннотация
Гуманистические идеи в карасөзах Абая занимают важное место в казахской литературе и философии. В своих произведениях Абай затрагивает глубокие вопросы морали, справедливости, значения образования и роли в обществе. Его работы пропагандируют гуманистические идеи, давая глубокое понимание самопознания человека и его ответственности в обществе. Взгляды Абая рассматриваются как ценные ресурсы, оказывающие влияние на современное воспитание. Поэтому его произведения широко используются в образовательной сфере, призывая студентов к стремлению к гуманизму, справедливости и знаниям. Посредством карасөзов Абая его взгляды и мысли оказывают значительное влияние на общество, личность и человечество в целом.

Ключевые слова
Абай, карасөзы, гуманизм, мораль, справедливость, образование, воспитание, общество, ответственность, философия.

English Annotation
The humanistic ideas in Abay's prose are an essential part of Kazakh literature and philosophy. In his works, Abay addresses profound issues of morality, justice, the importance of education, and societal roles. His writings promote humanistic ideas, providing deep insights into self-awareness and social responsibility. Abay's perspectives are considered valuable resources that influence contemporary education. Thus, his works are widely used in the educational field, encouraging students to strive for humanity, justice, and knowledge. Through Abay's prose, his views and thoughts leave a significant impact on society, individuals, and humanity as a whole.

Keywords
Abay, prose, humanism, morality, justice, education, upbringing, society, responsibility, philosophy.

2. Мақала кіріспе

Зерттеу мақсаты мен міндеттері

Зерттеу мақсаты:
Абай қарасөздеріндегі гуманистік идеялардың тәрбиелік мәнін анықтау арқылы олардың қазіргі білім беру жүйесінде қолданылуын зерттеу.

Міндеттері: 1. Абай қарасөздеріндегі гуманистік идеяларды талдап, олардың негізгі ерекшеліктерін айқындау арқылы білім беру саласына ықпалын көрсету. 2. Гуманистік идеялардың қазіргі қоғамдағы тәрбиелік маңыздылығын анықтап, олардың жастардың рухани дамуына әсерін түсіндіру. 3. Абай қарасөздеріндегі идеялардың ұлттық тәрбие жүйесінде қолданылу мүмкіндіктерін зерттеу арқылы педагогикалық әдістемелерді жетілдіру. 4. Қарасөздер арқылы оқушылардың адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру жолдарын қарастыру және осы бағытта практикалық ұсыныстар беру.

Кіріспе
Абай Құнанбайұлының қарасөздері қазақ әдебиетінің алтын қазынасы болып табылады және оларда терең гуманистік идеялар мен тәрбиелік мәндер жинақталған. Абайдың философиялық ойлары қазіргі қоғамда жеке тұлғаны рухани дамытуда маңызды рөл атқарады. Оның шығармашылығының өзектілігі, әсіресе, білім беру саласында, адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруда ерекше көрінеді. Абай қарасөздеріндегі гуманистік

идеялар адамның ішкі жан дүниесін байытуға, оның қоғамдағы орнын түсінуге және адамгершілік қасиеттерін нығайтуға бағытталған.

Қазіргі қоғамда рухани дағдарыс пен моральдық құндылықтардың әлсіреуі байқалуда, бұл жерде Абайдың қарасөздері үлкен маңызға ие. Олар жастардың тәрбиесінде, олардың өмірлік құндылықтарын анықтауда және өзіндік сана-сезімін қалыптастыруда қолданылатын құнды құрал бола алады. Гуманистік идеялар арқылы қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың адамгершілік тұрғысынан дамуына ықпал ету маңызды. Бұл тұрғыда, Абай қарасөздерін оқу бағдарламасына енгізу арқылы оқушылардың рухани және моральдық тұрғыдан дамуына ықпал ету мүмкін.

Абай қарасөздерінің практикалық маңыздылығы олардың жастарға адамгершілік және рухани құндылықтарды үйретуде қолданылуында жатыр. Бұл шығармалар ұлттық тәрбие жүйесіне жаңа серпін беріп, педагогикалық әдістемелерді жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қарасөздердегі идеялар қазіргі қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешуге, атап айтқанда, жастар арасында моральдық құндылықтарды нығайтуға және қоғамдағы рухани жаңғыруға ықпал ете алады. Осылайша, Абай қарасөздері білім беру саласында ғана емес, жалпы қоғамдық өмірде де маңызды орын алады.

3. Негізгі бөлім мақала

Негізгі бөлім

Абай Құнанбайұлының қарасөздері – қазақ әдебиеті мен мәдениетінің баға жетпес мұрасы. Олар тек әдеби шығармалар ғана емес, сонымен қатар, философиялық және педагогикалық тұжырымдар жиынтығы. Абайдың қарасөздеріндегі гуманистік идеялар қазіргі білім беру жүйесінде ерекше маңызға ие, себебі олар адамның рухани дамуына, адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған.

Абай қарасөздеріндегі гуманистік идеялар

Абайдың қарасөздерінде гуманистік идеялар кеңінен көрініс табады. Ол адамның ішкі жан дүниесін байыту, қоғамдағы орнын түсіну және адамгершілік қасиеттерін нығайту мәселелерін қозғайды. Мысалы, оның «Он тоғызыншы сөзінде» адамның өзін-өзі тану, өз кемшіліктерін түсініп, оларды түзетуге ұмтылу қажеттігі туралы ойлар айтылады. Бұл идея қазіргі педагогикада жеке тұлғаның өзіндік санасын дамытуда маңызды құрал бола алады.

Қарасөздердің қазіргі білім беру жүйесіндегі орны

Қазіргі қоғамдағы рухани дағдарыс пен моральдық құндылықтардың әлсіреуі жағдайында, Абайдың қарасөздері жастардың тәрбиесінде маңызды рөл атқарады. Гуманистік идеялар арқылы оқушылардың адамгершілік тұрғысынан дамуына ықпал ету қажеттігі туындайды. Абайдың шығармаларының оқу бағдарламасына енгізілуі оқушылардың рухани және моральдық тұрғыдан дамуына ықпал етіп қана қоймай, олардың өзіндік сана-сезімін қалыптастыруға да көмектеседі.

Гуманистік идеялардың тәрбиелік мәні

Абайдың қарасөздеріндегі идеялар жастарға адамгершілік және рухани құндылықтарды үйретуде үлкен маңызға ие. Олар ұлттың рухани жаңғыруына, моральдық құндылықтарды нығайтуға және қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешуге септігін тигізе алады. Мысалы, қазіргі жастар арасында рухани дағдарысты болдырмау үшін Абайдың «Үшінші сөзінде» айтылған тәртіп пен еңбекқорлық идеялары маңызды болып табылады.

Мәселенің маңыздылығы

Абай қарасөздерінің тәрбиелік мәні қазіргі қоғам үшін өте өзекті. Олар арқылы жастардың рухани дамуына, адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға ықпал ету мүмкіндігі туады. Бұл шығармалар ұлттық тәрбие жүйесіне жаңа серпін беріп, педагогикалық әдістемелерді жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қарасөздердегі идеялар қазіргі қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешуге, атап айтқанда, жастар арасында моральдық құндылықтарды нығайтуға ықпал ете алады.

Қорытынды ойлар

Абайдың қарасөздері – қазақ халқының рухани байлығының ажырамас бөлігі. Олардың гуманистік идеялары қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Сондықтан, оларды оқу бағдарламасына енгізу арқылы жастардың рухани және моральдық дамуына оң әсер етуге болады. Бұл тек білім беру саласында ғана емес, жалпы қоғамдық өмірде де үлкен маңызға ие.

Абай қарасөздерінің қоғамдағы тәрбиелік мәнін терең түсініп, оларды тиімді қолдану – қазіргі педагогтердің басты міндеттерінің бірі. Бұл бағытта зерттеулер жүргізу және тәжірибелік ұсыныстар жасау – қоғамымыздың болашағы үшін маңызды қадам.

4. Қорытынды мақала

Абай Құнанбайұлының қарасөздері – қазақ әдебиеті мен мәдениетінің рухани қазынасы, олардың гуманистік идеялары қазіргі білім беру жүйесінде ерекше маңызға ие. Абайдың шығармалары адамның өзін-өзі тануына, рухани және моральдық құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған. Қазіргі қоғамда рухани дағдарыс жағдайында, оның қарасөздері жастардың тәрбиесінде маңызды рөл атқарады. Бұл шығармалар оқу бағдарламасына енгізілгенде оқушылардың адамгершілік тұрғысынан дамуына ықпал етіп, олардың өзіндік санасын қалыптастыруға көмектеседі. Абайдың қарасөздеріндегі идеялар ұлттың рухани жаңғыруына және қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешуге септігін тигізе алады. Бұл шығармалар арқылы жастарға тәртіп пен еңбекқорлықты үйрету, моральдық құндылықтарды нығайту қажеттігі туындайды. Сондықтан, Абайдың қарасөздерінің тәрбиелік мәнін терең түсініп, оларды тиімді пайдалану қазіргі қоғам үшін өте өзекті.

Қорытындылай келе, Абайдың қарасөздерін оқу және зерттеу жас ұрпақты рухани байытуда үлкен маңызға ие. Оларды оқу бағдарламасына кеңінен енгізу арқылы жастардың санасы мен адамгершілік қасиеттерін дамытуға зор үлес қосуға болады. Осы бағытта педагогтерге жаңа әдістемелерді енгізу және Абайдың идеяларын оқытуда қолдану ұсынылады. Бұл қадам болашақта қоғамымыздың рухани және мәдени дамуына оң әсер етеді. Абайдың шығармаларын терең түсініп, оларды өмірде қолдану – әрбір азаматтың рухани дамуына және қоғамның өркендеуіне жол ашады.

5. Пайдаланылған дереккөздер мақала

Әдебиеттер тізімі
7. Қалмырзаева Н. Б. қ. Абай шығармаларының тәрбиелік мәні // INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – № 1 (9) . – 512–514 б.
8. (Мақалада Абай шығармаларының, соның ішінде қара сөздердің, тәрбиелік мәні талданады) (researchedu. org)
9. Bilimger. kz. Абайдың ғылым-білімге қатысты ойлары және «Ғылым таппай мақтанба» өлеңіндегі идеялар. – [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: Bilimger. kz сайты.
10. (Зерттеуде Абайдың білім мен ғылымға қатысты ойлары мен тәрбиелік мәні қарастырылған) (bilimger. kz)
11. TAJ Magazine. Абай қара сөздерінің философиялық мәні [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: TAJ Magazine сайты.
12. (Қара сөздердегі философиялық және адамгершілік идеялар, тәрбиелік философия талданған) (taj. kz)
13. Ust. kz. Абай қарасөздерінің тәрбиелік мәні [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: Ust. kz сайты.
14. (Абай шығармаларындағы адамгершілік, ар-ұят пен тәрбиелік мәселелерді талдау) (ust. kz)
15. Ust. kz. Абайтану бағдарламасы және оның рухани-адамгершілік тәрбиедегі маңызы [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: Ust. kz сайты. –
16. (Абай дүниетанымының рухани-адамгершілік тәрбиедегі рөлі мен педагогикалық әдістемелік тәсілдер көрсетілген) (ust. kz)
17. Ust. kz. Әл-Фарабидің педагогикалық мұрасы [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: Ust. kz сайты.
18. (Әл-Фараби ұсынған гуманистік педагогикалық идеялар мен олардың Абай шығармашылығындағы жалғасымын көрсетеді) (ust. kz)
19. Wikipedia (қазақша немесе орысша) . Абай Құнанбайұлының «Интернатта оқып жүр» өлеңіндегі жастар тәрбиесі [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: ru. wikipedia. org.
20. (Қара сөздерге жанама түрде жақын, тәрбиелік идеялар мен білім-тәрбие бірлігі жайлы толғаныс бар) (ru. wikipedia. org)

ИСМОЙИЛОВА ДИЛАФРУЗ АСКАРОВНА,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
химия пән мұғалімі
Шымкент қаласы, Абай ауданы

НАНОТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ НАНОХИМИЯ: КІШКЕНТАЙ БӨЛШЕКТЕРДІҢ ҮЛКЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

1. Мақала аңдатпа

Қазақ тілінде аннотация

Аннотация:
Бұл мақала нанотехнология мен нанохимия саласындағы соңғы жетістіктерді қарастырады. Нанотехнология – бұл атомдар мен молекулалар деңгейінде материалдарды басқару арқылы жаңа қасиеттерді құрудың ғылыми бағыты. Нанохимия болса, химиялық процестерді наномасштабта зерттеумен айналысады. Бұл екі бағыттың бірігуі медициналық, энергетикалық және ақпараттық технологиялар салаларында революциялық жаңалықтарды енгізуге мүмкіндік береді. Мақалада нанобөлшектердің ерекше қасиеттері, олардың қолдану аясы және болашақтағы мүмкіндіктері талқыланады. Сонымен қатар, нанотехнологияның экологиялық және этикалық аспектілері де қарастырылады.

Кілт сөздер: нанотехнология, нанохимия, нанобөлшектер, материалдар, атомдар, молекулалар, химиялық процестер, медициналық қолдану, энергетикалық технологиялар, экологиялық аспектілер.

По-русски аннотация

Аннотация:
Эта статья рассматривает последние достижения в области нанотехнологий и нанохимии. Нанотехнология — это научное направление, связанное с управлением материалами на уровне атомов и молекул для создания новых свойств. Нанохимия занимается изучением химических процессов в наномасштабе. Объединение этих двух направлений позволяет внедрять революционные инновации в медицинскую, энергетическую и информационную отрасли. В статье обсуждаются уникальные свойства наночастиц, их области применения и будущие возможности. Также рассматриваются экологические и этические аспекты нанотехнологий.

Ключевые слова: нанотехнология, нанохимия, наночастицы, материалы, атомы, молекулы, химические процессы, медицинское применение, энергетические технологии, экологические аспекты.

In English Annotation

Annotation:
This article reviews the latest advancements in nanotechnology and nanochemistry. Nanotechnology is the scientific field focused on manipulating materials at the atomic and molecular levels to create new properties. Nanochemistry studies chemical processes at the nanoscale. The fusion of these two fields allows for revolutionary innovations in medical, energy,

and information technology sectors. The article discusses the unique properties of nanoparticles, their applications, and future possibilities. Additionally, the environmental and ethical aspects of nanotechnology are also considered.
Keywords: nanotechnology, nanochemistry, nanoparticles, materials, atoms, molecules, chemical processes, medical applications, energy technologies, environmental aspects.

2. Мақала кіріспе

Зерттеудің мақсаты:

Бұл зерттеу нанотехнология мен нанохимияның қазіргі заманғы материалдар мен құрылғыларды дамытудағы рөлін анықтап, олардың практикалық қолданылуын зерттеуді мақсат етеді.

Зерттеудің міндеттері:

21. Нанотехнология мен нанохимияның негізгі принциптерін айқындай отырып, олардың ғылыми негіздерін терең түсіндіру қажет.
22. Наноматериалдардың физикалық және химиялық қасиеттерін зерттеп, олардың әртүрлі өнеркәсіптік салалардағы қолданылу мүмкіндіктерін талдау міндеті қойылады.
23. Нанобөлшектердің биомедицина мен қоршаған ортаға әсерін зерттеу арқылы олардың қауіпсіздік аспектілерін бағалау қажет.
24. Нанотехнологияның болашақтағы дамуы мен инновациялық бағыттарын анықтап, олардың қоғамдағы әлеуетін анықтау қажет.

Кіріспе:

Нанотехнология және нанохимия салалары қазіргі заманғы ғылымда ерекше орын алады, себебі олар материалдардың құрылымын наномасштабта өзгерту арқылы жаңа қасиеттерге ие болуға мүмкіндік береді. Нанотехнологияның негізінде жатқан принциптер мен әдістер заманауи ғылымның дамуында маңызды роль атқарады. Нанобөлшектердің диаметрі 1-100 нанометр аралығында бола отырып, олар ерекше физикалық және химиялық қасиеттерімен ерекшеленеді. Бұл қасиеттер оларды әртүрлі салаларда, мысалы, электроника, медицина, энергетика және қоршаған орта салаларында кеңінен қолдануға мүмкіндік береді.

Қазіргі қоғамда нанотехнологияның өзектілігі жыл сайын артып келеді, өйткені ол экологиялық және экономикалық мәселелерді шешуге септігін тигізе алады. Мысалы, энергия тиімділігін арттыратын материалдар жасау арқылы, нанотехнология климаттық өзгерістермен күресуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, нанобөлшектердің биомедициналық қолданылуы ауруларды ерте кезеңде анықтап, тиімді емдеу әдістерін ұсынуға жол ашады.

Аудитория үшін бұл зерттеудің практикалық маңыздылығы зор, себебі ол ғылыми қауымдастыққа нанотехнологияның жаңа бағыттарын зерттеуге және қолданбалы шешімдер жасауға ынталандырады. Нанотехнологияның дамуымен байланысты мәселелерді, мысалы, нанобөлшектердің қоршаған ортаға және адам денсаулығына әсерін зерттеу қажеттілігі туындайды. Бұл зерттеу осы бағыттағы ғылыми негіздерді кеңейтіп, қоғамдағы нанотехнологияның ролі мен оның шешетін мәселелерін анықтауға көмектеседі.

3. Негізгі бөлім мақала

Нанотехнология және нанохимия: Кішкентай бөлшектердің үлкен мүмкіндіктері

Негізгі бөлім

Нанотехнология мен Нанохимияның Ғылыми Негіздері

Нанотехнология мен нанохимия бүгінгі ғылыми зерттеулердің алдыңғы қатарында тұр. Наноматериалдардың құрылымы мен қасиеттері оларды ерекше етеді. Мысалы, көміртекті нанотүтіктердің беріктігі мен өткізгіштігі оларды электроника мен құрылыс салаларында қолдануға мүмкіндік береді. Бұған қоса, нанобөлшектердің үлкен беткі ауданы олардың реакциялық қабілетін арттырады, бұл катализаторлар ретінде тиімділіктерін күшейтеді.

Наноматериалдардың Қолданылу Мүмкіндіктері

Наноматериалдар әртүрлі өнеркәсіп салаларында кеңінен қолданылады. Электроника саласында нанобөлшектер датчиктер мен микрочиптердің сезімталдығын арттырады. Энергетикада нанотехнологиялар арқылы жасалған күн батареяларының тиімділігі жоғарылайды. Медицинада нанокапсулалар арқылы дәрілерді дәл жеткізу мүмкіндігі пайда болды, бұл емдеу процестерін жақсартады.

Нанобөлшектердің Қоршаған Ортаға және Денсаулыққа Әсері

Нанобөлшектердің кішкентай өлшемдері олардың қоршаған ортаға ену мүмкіндігін арттырады. Бұл олардың экологиялық әсерін зерттеуді қажет етеді. Мысалы, күміс нанобөлшектерінің антимикробтық қасиеттері белгілі, бірақ олардың су экожүйелеріне әсері әлі де толық зерттелмеген. Сондықтан, қауіпсіздік аспектілерін ескеру маңызды.

Нанотехнологияның Болашағы мен Инновациялық Бағыттары

Нанотехнологияның болашағы зор, себебі ол көптеген салаларда инновациялық шешімдер ұсына алады. Мысалы, жасанды интеллект пен нанотехнологияның интеграциясы жаңа деңгейдегі интеллектуалды құрылғыларды жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, наноматериалдардың қайта өңделуі мен қалдықтардың азаюы экологиялық мәселелерді шешуге көмектеседі.

Маңыздылығы және Артықшылықтары

Нанотехнология мен нанохимияның маңыздылығы олардың қоғамдағы өзекті мәселелерді шешуге қабілеттілігінде жатыр. Бұл технологиялар экономикалық тиімділікті арттырып, экологиялық жүктемені азайта алады. Дегенмен, олардың қолданылуы кезінде қауіпсіздік пен этикалық мәселелерді де назардан тыс қалдырмау қажет.

Қорытынды

Нанотехнология мен нанохимияның дамуы ғылым мен технологияның шекарасын кеңейтуде. Болашақта олардың әлеуеті көптеген салаларда жаңа мүмкіндіктер ашуға көмектеседі. Осыған байланысты ғылыми қауымдастық пен қоғамның бұл салаларға назар аударуы аса маңызды.

4. Қорытынды мақала

Нанотехнология және нанохимия: Қысқаша шолу және болашақ мүмкіндіктер

Нанотехнология мен нанохимия - бүгінгі ғылымдағы ең озық бағыттардың бірі. Наноматериалдардың ерекше құрылымы мен қасиеттері оларды әртүрлі салаларда қолдануға мүмкіндік береді. Көміртекті нанотүтіктердің беріктігі және өткізгіштігі электроника мен құрылысқа жаңа шешімдер ұсынады. Нанобөлшектердің үлкен беткі ауданы олардың катализатор ретіндегі тиімділігін арттырады, бұл химиялық реакцияларды жеделдетеді.

Электроника, энергетика және медицина салаларында наноматериалдар кеңінен қолданылады. Датчиктер мен микрочиптердің сезімталдығы, күн батареяларының тиімділігі, дәрілерді дәл жеткізу технологиялары осының дәлелі. Дегенмен, нанобөлшектердің қоршаған ортаға және адам денсаулығына әсерін мұқият зерттеу қажет, себебі олардың экожүйеге енуі ықтимал қауіп тудырады.

Нанотехнологияның болашағы зор, себебі ол инновациялық шешімдер мен экологиялық мәселелерді шешуде маңызды рөл атқара алады. Жасанды интеллектпен интеграциясы арқылы интеллектуалды құрылғылардың жаңа деңгейі жасалады. Сонымен қатар, наноматериалдардың қайта өңделуі мен қалдықтардың азаюы экологиялық жүктемені төмендетуге ықпал етеді.

Бұл бағыттың маңыздылығы оның экономикалық тиімділікті арттыруында және экологиялық мәселелерді шешу мүмкіндігінде жатыр. Дегенмен, қауіпсіздік пен этикалық аспектілерді де ескеру маңызды. Ғылыми қауымдастық пен қоғамның бұл технологияларға назар аударуы олардың әлеуетін толық ашуға көмектеседі. Болашақта нанотехнологияны белсенді түрде зерттеп, оның жаңа мүмкіндіктерін ашуға және олардың қауіпсіз қолданылуын қамтамасыз етуге шақырамын.

5. Пайдаланылған дереккөздер мақала

Кітаптар:

25. **Schaefer H. -E.** *Nanoscience: The Science of the Small in Physics, Engineering, Chemistry, Biology and Medicine*. – Berlin/Heidelberg: Springer, 2010. – 772 б.

26. Бұл оқулық нанохимия, нанофотоника, наномагнетизм және наномедицина сияқты салаларды қамтиды, нанохимия бөлімінде мол сипаттама бар (link. springer. com) .

27. **Ozin G. A. , Arsenault A. C. , Cademartiri L.** *Nanochemistry: A Chemical Approach to Nanomaterials*. – Cambridge: Royal Society of Chemistry, 2009. – (бет саны нақты көрсетілмеген)

28. Бұл еңбекте нанохимияның негіздері, наноматериалдардың синтезі мен құрылымы, беткі функционализациялар қарастырылады (barnesandnoble. com) .

29. **Klabunde K. J. , Sergeev G. B.** *Nanochemistry*. – Amsterdam: Elsevier, 2-басылым, 2013. – (бет саны нақты көрсетілмеген)

30. Бұл монографияда нанобөлшектерді өндіру, тұрақтандыру, химиялық реакциялар мен нанореакторлар туралы толық мәлімет бар (shop. elsevier. com) .

31. **Bréchignac C. , Houdy P. , Lahmani M. (ред.)** *Nanomaterials and Nanochemistry*. – Berlin/Heidelberg: Springer, 2008. – 747 б.

32. Бұл жинақта наноматериалдардың химиялық, материалтанулық және термодинамикалық аспектілері, сондай-ақ оптикалық, магниттік қасиеттері қарастырылады (link. springer. com) .

33. **Sheka E. F.** *Fullerenes: Nanochemistry, Nanomagnetism, Nanomedicine, Nanophotonics*. – Boca Raton: CRC Press, 2011. – 328 б.

34. Бұл кітапта фуллерендер мен нанокөміртекті материалдарға қатысты терең химиялық және физикалық талдау берілген (routledge. com) .

35. **Pradeep T.** *Nano: The Essentials Understanding Nanoscience and Nanotechnology*. – New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2007 (қайта басылымдар – 2012, 2014, т. б.). – (бет саны көрсетілмеген)

36. Бұл оқулық нанотехнология мен нанохимияның негіздерін түсіндіреді, сонымен қатар нанобөлшектердің қолданылуы мен зерттеу әдістеріне талдау жасайды (en. wikipedia. org) .

37. **Steed J. W. , Turner D. R. , Wallace K. J.** *Core Concepts in Supramolecular Chemistry and Nanochemistry*. – Chichester: Wiley, 2007. – 320 б.

38. Бұл кітапта супрамолекулалық химия мен нанохимияның негізгі түсініктері, құрылымдық принциптері мен молекулалық деңгейде өзара әрекеттесу қарастырылған (lateknightbooks. com) .

КЕЛДЕБЕКОВА БАГИЛА МАМИРОВНА,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
информатика пән мұғалімі
Шымкент қаласы, Абай ауданы

ҚҰЖАТТАРМЕН БІРЛЕСІП ЖҰМЫС ЖАСАУ

Оқу мақсаты	9.1.3.1 бұлтты технологияларды қолданатын құжаттармен бірлескен жұмысты жүзеге асыру.
Сабақтың мақсаты	*Оқушылар бұлттық технологияларды (мысалы, Google Docs, Microsoft Word Online) қолдана отырып, бірлескен құжатпен жұмыс жасауды үйренеді және практикалық тапсырма арқылы қолданады.*
Құндылықтарды дамыту	• Ынтымақтастық • Цифрлық сауаттылық • Жауапкершілік

Сабақтың кезеңі	**Мұғалім іс-әрекеті**	**Оқушы іс-әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурс тар**
Сабақтың басы 3 минут 2 минут	*Ұйымдастыру: Оқушылармен сәлемдесу және келген, келмеген оқушыларды түгендеу.* Оқушылардың назарын сабаққа аудару. Оқушыларды топтарға біріктіру. ***«Кім жылдам? »*** әдісі арқылы «**wordwall. net**» ресурсы арқылы өткен сабақты пысықтау.	Оқушылар мұғалімнен сәлемдеседі. Оқушылар *https: //wordwall. net/resource/35500044/9* сілтеме арқылы кіріп, үй тапсырмасы бойынша берілген сұрақтарды сәйкестендіреді, өтілген тақырыпты қайталайды.	*Дескриптор* -3-5 сұраққа жауап берсе 1 балл - 6-8 сұраққа жауап берсе 2 балл	9 сынып Информатика АРМАН-ПВ Интербелсенді тақта
Сабақтың ортасы 2 минут 5 минут 10 минут	***Жаңа сабақты меңгеру.*** Оқушылардың жаңа сабақты меңгеруге деген қызығушылығын арттыру мақсатында ***«Артығын алып таста»*** әдісі арқылы оқушыларға суреттер жинағы беріледі. Олар қай сурет тақырыпқа қатысты, қатысты емес екенін анықтауы керек. Мұғалім оқу мақсатымен және сабақ мақсатымен таныстырады және түсіндіреді. **Бұлттық есептеулер мақсаты мен міндетіне қарай төрт түрге бөлінеді:** 1. Жеке бұлттар (private cloud) 2. Ортақ бұлттар (public cloud) 3. Қоғамдық бұлттар (community cloud) 4. Аралас бұлттар (hybrid cloud) . **Бұлттық ресурстардың түрлері:** Dropbox, SugarSync, Box. net, GoogleDocs, OpenDrive, Windows Live SkyDrive, Microsoft Word Online. Google Docs арқылы құжатты бірлесіп жасау мүмкіндіктерін көрсетеді. Мұғалім топтарға тапсырма береді:	Топтағы оқушылар тақырыпты анықтау мақсатында суреттерді жылдам тауып қатысты суреттер туралы қысқаша мәліметтер айтады. **Топтық жұмыс.** Оқушылар Google Docs «Бұлттық технологиялардың артықшылықтары мен кемшіліктері қандай? » тақырыбында бірлескен құжат жасайды. Google Docs-та бірлесіп жұмыс істейді, әркім өз бөлімін	ҚБ: Оқушыларды мақтау сөздері арқылы бағалайды. «Жарайсың! » «Керемет! » «Тамаша! » ҚБ:	Ресурс суреттері Интербелсенді тақта Компьютер, интернет 1 https: //docs. google. com/present

		жазады. Презентация жасайды. 3 слайд. *Дескриптор:* -Google Docs сілтемесін ашып, ортақ құжатқа кіре алады. - Бұлттық технологиялардың **кемінде 2 артықшылығы** мен **2 кемшілігін** жазады - Топтағы басқа оқушылармен мазмұнды толықтырады, қайталанбайтын ой ұсынады. - Топ мүшелерінің жазбаларына кемінде бір пікір қалдырады.	1 балл 2 балл 2 балл 2 балл	ation/d/1DP5fxHyvKVPMA8si3QAPULc33k5HaOyzCPJ2F0aw7IQ/edit?usp=drive_link 2
10 минут	Жұптық тапсырма ұсынылады: **«Көршіңмен бөліс» әдісі.** Мұғалім Microsoft Word Online арқылы бос құжат жасап, әр жұпқа жеке сілтеме жібереді.	**Жұптық жұмыс.** Әр жұп Microsoft Word Online арқылы бұлттық технологияның күнделікті өмірдегі 2 мысалын сипаттайды. *Дескриптор:* -Microsoft Word Online сілтемесі арқылы ортақ құжатқа қосылады. - Бұлттық технологияға 2 нақты өмірлік мысал келтіреді. -Жұбының мәтініне кемінде 1 пікір қалдырады. -Құжатта тақырып, кесте және абзацтарды дұрыс пішімдейді.	*ҚБ:* Жұптар көршілерін бағалайды. **«Бас бармақ» әдісі** *Дескриптор:* - Бұлтты технология ұғымын дұрыс түсіндіреді. - Мектеп өміріне қатысты нақты 1–2 мысал келтіреді. - Құжатты өзі өңдейді, абзацтар, тақырып пішімдерін өзгертеді және сақтайды.	https://docs.google.com/presentation/d/1d0b-s1wE1GHvp3By8a1oyo5eldnZ6DqhW_-Y5LJynxc/edit?usp=drive_link
5 минут	Жеке жұмыс тапсырмасы: **«5-5-1» әдісі**. Функционалдық сауаттылыққа тапсырма.	**Жеке жұмыс:** Оқушы «Мектепте бұлтты технологияларды қолданудың тиімділігі» туралы сұрақтарға жазбаша жауап береді. Google Docs-та жазады. *Сұрақ:* 1. Бұлтты технологиялар дегеніміз не? 2. Олар мектеп өміріне қалай қолданылады? 3. Өз сыныбыңызда бұл технологияларды қолданудың нақты бір мысалын сипаттаңыз.	Компьютер, интернет	https://docs.google.com/document/d/1uRFvOPn7Glr4BtkW2fOtytVuTLnvb2RWfhrGIXZDuSI/edit?usp=drive_link
5 минут	ЕБКЕ оқушы бұлттық құжатты (мысалы, Google Docs) ашып, қарапайым тапсырма арқылы бірлескен жұмыстың мәнін жазбаша түсіндіреді.	**ЕБКЕ балалар үшін тапсырма.** Оқушы берілген құжатты ашып, **мына қарапайым сұрақтарға жазбаша жауап береді**: ☑ Бұлтты технологияны күнделікті өмірде қайда көрдің? ☑ Бір досыңмен бірге құжатты өзгерту неге пайдалы деп ойлайсың?	*Дескриптор:* -Google Docs (немесе Word Online) құжатын ашады. - Бір-екі сөйлеммен бұлтты технология туралы ойын жазады - Бірге жұмыс істеудің пайдасын 1 мысалмен сипаттайды.	Компьютер, интернет https://docs.google.

				com/document/d/1nnlgtdGQLJAnX-KSUaQapH1fwceDexgHE7e98y-Pap8/edit?usp=sharing Компьютер, интернет https://docs.google.com/document/d/1vLYVIy3XPJt7HdCWpeTiwwIwsiodOeuuOGDGe1gCQZ4/edit?usp=sharing
Сабақ соңы 3 минут	**Үй тапсырмасы:** Шығармашылық тапсырма «Қазақстанда бұлттық технологиялар қалай дамыған? » бірлесе жұмыс жасау.	***Рефлексия.*** 	Ауызша кері байланыс	

АЛТЕЕВА КУЛИЗА ДУЙСЕХАНОВНА,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
тәрбие ісі жөніндегі директордың орынбасары
Шымкент қаласы, Абай ауданы

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ – ҰЛТ БОЛАШАҒЫНЫҢ ТІРЕГІ: САЛТ-ДӘСТҮРДІ ЗАМАНАУИ МЕКТЕПКЕ ҚАЛАЙ БІРІКТІРЕМІЗ?

Аннотация (қазақ тілінде) :
Бұл мақалада ұлттық тәрбие мен салт-дәстүрлердің заманауи мектептердегі рөлі талқыланады. Ұлттық құндылықтар, мәдени мұралар және дәстүрлерді мектеп бағдарламасына енгізудің маңыздылығы қарастырылады. Мақалада ұлттық тәрбиенің оқушылардың тұлғалық және рухани дамуына ықпал ету жолдары зерттеледі. Сонымен қатар, салт-дәстүрлерді заманауи білім беру процестеріне интеграциялау әдістері ұсынылады. Бұл әдістер арқылы ұлттық болмыс пен заманауи білімді үйлестірудің тиімді жолдары қарастырылады.
Кілт сөздер: ұлттық тәрбие, салт-дәстүр, заманауи мектеп, мәдени мұра, білім беру, оқушылардың дамуы, интеграциялау, ұлттық құндылықтар, рухани даму, білім бағдарламасы.

Аннотация (орыс тілінде) :
В данной статье рассматривается роль национального воспитания и традиций в современных школах. Обсуждается важность внедрения национальных ценностей, культурного наследия и традиций в школьные программы. Исследуется влияние национального воспитания на личностное и духовное развитие учащихся. Кроме того, предлагаются методы интеграции традиций в современные образовательные процессы. Эти методы направлены на эффективное сочетание национальной идентичности и современного образования.
Ключевые слова: национальное воспитание, традиции, современная школа, культурное наследие, образование, развитие учащихся, интеграция, национальные ценности, духовное развитие, образовательная программа.

Annotation (in English) :
This article discusses the role of national education and traditions in modern schools. The importance of incorporating national values, cultural heritage, and traditions into school curricula is examined. The article explores how national education influences students' personal and spiritual development. Additionally, methods for integrating traditions into modern educational processes are proposed. These methods aim to effectively combine national identity with contemporary education.
Keywords: national education, traditions, modern school, cultural heritage, education, student development, integration, national values, spiritual development, curriculum.

2. Мақала кіріспе

Мақсаты мен міндеттері

Мақсаты: «Ұлттық тәрбие – ұлт болашағының тірегі: Салт-дәстүрді заманауи мектепке қалай біріктіреміз? » тақырыбында зерттеудің мақсаты – ұлттық дәстүрлерді заманауи мектеп бағдарламасына тиімді енгізу арқылы оқушылардың ұлттық құндылықтарды құрметтеуін және түсінуін арттыру.

Міндеттері:

39. Ұлттық салт-дәстүрлердің қазіргі оқу бағдарламаларына кіріктірілу деңгейін талдап, олардың білім беру үдерісіне ықпалын анықтау мақсатында, заманауи мектептердегі ұлттық тәрбиенің рөлін зерделеу.
40. Заманауи білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды насихаттаудың тиімді әдістерін анықтап, оларды қолдану арқылы оқушылардың рухани дамуын қамтамасыз етуге арналған ұсыныстар жасау.
41. Ұлттық тәрбиенің заманауи мектептерде енгізілуіне қатысты ата-аналар мен мұғалімдердің көзқарастарын зерттеу арқылы, осы бағыттағы кедергілер мен мүмкіндіктерді анықтау.
42. Ұлттық салт-дәстүрлерді оқыту үдерісіне шығармашылық тәсілдермен біріктіру арқылы оқушылардың мәдени және тарихи санасын дамыту жолдарын қарастыру.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттың өзіндік ерекшеліктерін сақтау мен дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық тәрбие – ұлт болашағының тірегі. Бұл тақырыптың өзектілігі ұлттық құндылықтарды сақтап қалу мен оларды жас ұрпаққа жеткізудегі маңыздылығында жатыр. Ұлттық салт-дәстүрлердің жастардың рухани және адамгершілік дамуына ықпалы зор, сондықтан да оларды заманауи мектептердің оқу бағдарламасына тиімді түрде енгізу қажеттілігі туындайды.

Бүгінгі таңда мектептерде ұлттық тәрбиені оқыту барысында кездесетін негізгі мәселелердің бірі – оқушылардың ұлттық құндылықтарды түсіну деңгейінің жеткіліксіздігі. Бұл жерде ұлттың тарихы, мәдениеті мен дәстүрлерін оқыту арқылы ғана емес, сондай-ақ, оларды күнделікті өмірде қолдану арқылы да шешуге болады. Осы мақсатта, ұлттық дәстүрлерді заманауи оқыту әдістерімен біріктіру қажет.

Ұлттық тәрбиені мектеп бағдарламасына енгізу арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға және олардың тарихи-мәдени мұраларды құрметтеуге үйретуге мүмкіндік туады. Бұл үдеріс білім беру сапасын арттырып қана қоймай, сонымен қатар, қоғамдағы бірлік пен ынтымақтастықты нығайтуға да ықпал етеді. Ұлттық тәрбиенің практикалық маңыздылығы оның жас ұрпақтың рухани әлеуетін арттыруында және ұлттық бірегейлікті сақтауында көрінеді.

Осылайша, ұлттық тәрбие мәселесін шешу арқылы біз қоғамдағы мәдени құндылықтарды сақтап қана қоймай, олардың жаңа заманауи жағдайларда дамуына жол ашамыз. Бұл зерттеу ұлттық салт-дәстүрлерді заманауи мектептерде тиімді қолдану үшін қажетті білім мен тәжірибені қалыптастыруға бағытталған, сонымен қатар, ол қоғамдағы жалпы мәдениет деңгейін арттыруға да ықпал етеді.

3. Негізгі бөлім мақала

Негізгі бөлім

Ұлттық тәрбие және білім беру интеграциясы

Ұлттық тәрбие – бұл ұлттың мәдени мұрасын, салт-дәстүрлерін және құндылықтарын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуге бағытталған кешенді үдеріс. Ол қоғамның тұрақтылығы мен дамуының маңызды факторы болып табылады. Қазіргі заманауи мектептерде ұлттық тәрбиені енгізу арқылы жас ұрпақтың ұлттық құндылықтарды түсінуі мен құрметтеуін арттыру – кезек күттірмейтін мәселе. Бұл бағытта Қазақстанның білім беру жүйесінде бірқатар бастамалар қолға алынды, алайда оларды кеңінен тарату және тиімділігін арттыру қажет.

Заманауи білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтардың рөлі

Ұлттық құндылықтарды заманауи білім беру жүйесіне енгізу – оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды қадам. Бұл үдерісте тарихи-мәдени мұраларды насихаттау, ұлттық өнер мен әдебиетке қызығушылықты арттыру, сондай-ақ, ұлттық ойындар мен дәстүрлі мерекелерді оқу бағдарламаларына енгізу қажеттілігі туындайды. Мысалы, мектепте Наурыз мерекесін атап өту арқылы оқушыларды қазақ халқының салт-дәстүрлерімен таныстыруға болады. Сонымен қатар, "Қазақтың ұлттық ойындары" атты факультативтік сабақтар ұйымдастыру арқылы оқушылардың ұлттық спорт түрлеріне деген қызығушылығын арттыру мүмкіндігі бар.

Ұлттық тәрбие арқылы рухани даму

Ұлттық тәрбие оқушылардың рухани дамуына ықпал етеді. Бұл үдеріс барысында жеке тұлғаның моральдық және этикалық құндылықтары қалыптасады. Ұлттық салт-дәстүрлерді ұстана отырып, оқушылар өздерінің мәдени және тарихи санасын дамытады, бұл олардың рухани әлеуетін арттырады.

Ата-аналар мен мұғалімдердің рөлі

Ұлттық тәрбиені жүзеге асыруда ата-аналар мен мұғалімдердің рөлі өте маңызды. Олардың ұлттық құндылықтарды балаға жеткізуі, оған үлгі болуы – тәрбиенің ажырамас бөлігі. Ата-аналар мен мұғалімдердің ұлттық тәрбие мәселелеріне қатысты көзқарастарын зерттеу арқылы, осы бағыттағы кедергілер мен мүмкіндіктерді анықтауға болады.

Мәселенің маңыздылығы және оның салдары

Ұлттық тәрбиенің маңыздылығы – оның жас ұрпақтың рухани әлеуетін арттыруында және ұлттық бірегейлікті сақтауында жатыр. Бұл үдеріс білім беру сапасын арттырып қана қоймай, сонымен қатар, қоғамдағы бірлік пен ынтымақтастықты нығайтуға да ықпал етеді. Оқушылардың ұлттық құндылықтарды түсіну деңгейінің төмен болуы – қоғамдағы мәдени құндылықтардың әлсіреуіне алып келуі мүмкін. Сондықтан ұлттық тәрбие мәселесіне ерекше назар аудару қажет.

Қорытынды ой

Ұлттық тәрбие – ұлт болашағының тірегі. Оны заманауи мектеп бағдарламаларына тиімді енгізу арқылы біз жас ұрпақты ұлттық құндылықтарды құрметтеуге және түсінуге үйрете аламыз. Бұл үдеріс қоғамдағы мәдени құндылықтарды сақтап, олардың жаңа заманауи жағдайларда дамуына жол ашады. Ұлттық тәрбие арқылы біз қоғамдағы жалпы мәдениет деңгейін арттырып, жас ұрпақты рухани тұрғыдан байыта аламыз.

4. Қорытынды мақала

Ұлттық тәрбие – ұлт болашағының тірегі

Ұлттық тәрбие – бұл ұлттың мәдени мұрасын, салт-дәстүрлерін және құндылықтарын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін кешенді үдеріс. Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды енгізу оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Мектеп бағдарламаларына тарихи-мәдени мұраларды насихаттау, ұлттық өнер мен әдебиетке қызығушылықты арттыру, ұлттық ойындар мен дәстүрлі мерекелерді енгізу қажет. Мұндай қадамдар оқушылардың рухани әлеуетін арттырып, олардың мәдени және тарихи санасын дамытады.

Ата-аналар мен мұғалімдер ұлттық тәрбиені жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады. Олардың ұлттық құндылықтарды балаға жеткізуі және үлгі болуы – тәрбиенің ажырамас бөлігі. Сондықтан олардың көзқарастарын зерттеу арқылы кедергілер мен мүмкіндіктерді анықтауға болады.

Ұлттық тәрбиенің маңыздылығы – оның жас ұрпақтың рухани әлеуетін арттыруында және ұлттық бірегейлікті сақтауында жатыр. Бұл үдеріс қоғамдағы бірлік пен ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді. Сондықтан ұлттық тәрбие мәселесіне ерекше назар аудару қажет.

Қорыта келе, ұлттық тәрбие – ұлт болашағының тірегі. Заманауи мектеп бағдарламаларына ұлттық құндылықтарды тиімді енгізу арқылы біз жас ұрпақты ұлттық құндылықтарды құрметтеуге және түсінуге үйретеміз. Бұл үдеріс қоғамдағы мәдени құндылықтарды сақтап, олардың жаңа заманауи жағдайларда дамуына жол ашады. Ұлттық тәрбие арқылы біз қоғамдағы жалпы мәдениет деңгейін арттырып, жас ұрпақты рухани тұрғыдан байыта аламыз.

Оқырмандарға ұсыныс ретінде, ұлттық тәрбиені жүзеге асыруда ата-аналар мен мұғалімдерді қолдап, оларды ұлттық құндылықтарды насихаттауға ынталандыру керек. Болашақта ұлттық тәрбие мәселесіне қатысты зерттеулерді кеңейту және тәжірибелерді байыту маңызды. Ұлттық құндылықтарды сақтауға бағытталған әрбір әрекет біздің болашағымыздың жарық болуына септігін тигізеді.

5. Пайдаланылған дереккөздер мақала

Кітаптар

43. Санжар Керімбай, Болат Бопайұлы, Мұхит Төлеген, Асылтай Тасболат, Әділбек Нәби. *Салт-дәстүр сөйлейді.* – Алматы: Otbasy books, 2023. – ISBN 978-601-80442-3-6. (books. yandex. kz)

44. Абдрахманов Арсланбек Байрамбаевич. *Іштегі әтір.* – Қазақстан: (н. қ.), 2025. – (эссе, философиялық кітап) (ru. wikipedia. org)

Мақалалар мен материалдар

3. Есімова Б. Т. Балабақшадағы тәрбие процесінде ұлттық салт-дәстүрлерді қолдану // Bilimger. kz. – 2025. – (электронды ресурс) (bilimger. kz)
4. «Мектепке дейінгі білім беруде ұлттық салт-дәстүрді пайдалану» [Электронды ресурс]. – – (мектепке дейінгі тәрбиеде ұлттық дәстүрлерді қолдану) (ust. kz)
5. «Салт-дәстүрді сақтау, болашақты дамыту: қазақ этнопедагогикасы» [Электронды ресурс]. – – (этнопедагогика, мектепке дейінгі білім) (astana-modern. edu. kz)
6. «Ұлттық тәрбие негіздері: салт-дәстүрдің тәрбиелік рөлі» [Электронды ресурс]. – – (педагогикалық материал) (stud. kz)
7. «Халықтық педагогика – тәрбие тірегі» [Электронды ресурс]. – Soltüstik Qazaqstan, 2014. – (халықтық педагогика, ұлттық тәрбие) (soltustikkaz. kz)

Тізім форматы бойынша

Кітаптар:

- Санжар Керімбай, Болат Бопайұлы, Мұхит Төлеген, Асылтай Тасболат, Әділбек Нәби. *Салт-дәстүр сөйлейді*. – Алматы: Otbasy books, 2023.
- Абдрахманов Арсланбек Б. *Іштегі әтір*. – Қазақстан: (н. қ.), 2025.

Мақалалар / Электронды ресурстар:

- Есімова Б. Т. Балабақшадағы тәрбие процесінде ұлттық салт-дәстүрлерді қолдану // Bilimger. kz. – 2025.
- Мектепке дейінгі білім беруде ұлттық салт-дәстүрді пайдалану [Электронды ресурс].
- Салт-дәстүрді сақтау, болашақты дамыту: қазақ этнопедагогикасы [Электронды ресурс].
- Ұлттық тәрбие негіздері: салт-дәстүрдің тәрбиелік рөлі [Электронды ресурс].
- Халықтық педагогика – тәрбие тірегі [Электронды ресурс].

ӘБІШЕВ СЕРІК МЕЙРАМБЕКҰЛЫ,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
дене шынықтыру пәні мұғалімі
Шымкент қаласы, Абай ауданы

ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕСІ. ТАПСЫРМА АРҚЫЛЫ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ КОМПОНЕНТТЕРІН ДАМЫТУ

Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	4.3.3.1 дене қимылдарын орындау кезінде немесе орындағаннан кейін белгілі бір физикалық өзгерістерді көру үшін бірқатар бақылау стратегияларын қолдану
Сабақтың мақсаты: *(Негіздеме: Мемлекет басшысы Қ. Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың II, III, IV отырыстарында берген тапсырмасы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №123 бұйрығы)*	Оқушылар командалық эстафета барысында өз қозғалыс әрекетін бақылай отырып, тыныс алу, жүрек соғысы және шаршау деңгейіндегі өзгерістерді сезінеді, қозғалыс қарқынын реттейді және топпен жұмыс істеу ережесін сақтайды. **Қаңтар – заң және тәртіп айы;** Құзыреттілік: азаматтық борыш және парасаттылық

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 6 мин.	**(Ұ) . Ұйымдастыру кезеңі:** 1. Оқушыларды спорт залда белгіленген сызық бойына тұрғызады. Амандасып, қатысымды анықтайды. Қауіпсіздік ережелерін түсіндіреді: командалық қозғалыс кезінде жолақты сақтау, белгісіз бағытқа шықпау, бір-біріне кедергі жасамау. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында заң мен тәртіпке бағыну, команда алдындағы жауапкершілік, әділ ойнау қағидаларын атап өтеді. Жеңіл жүру, буындарды қыздыру және аяқ бұлшықеттеріне арналған	Сапқа тұрып, педагог нұсқауын тыңдайды. Қыздыру жаттығуларын спорт зал кеңістігінде арақашықтық сақтай отырып орындайды, қозғалыс кезінде тәртіп ережесін ұстанады.	**ҚБ:** Ауызша кері байланыс	Спорт зал еден белгілері, ысқырық, конустар.

	дайындық жаттығуларын жүргізеді. **«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасындағы** құндылықтарды оқу процесіне ұйымдастыру кезіңінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін. **Саралау тәсілі.** Физикалық дайындығы төмен оқушылар жаттығуларды баяу қарқынмен орындайды, ал дайын оқушылар қозғалысты белсенді орындауға бағытталады.			
Сабақтың ортасы **6+4 минут**	**1-тапсырма: «Командалық жүгіру эстафетасы»** Оқушыларды бірнеше командаға бөледі. Белгіге дейін жүгіріп барып, эстафетаны келесі ойыншыға тапсыру ережесін түсіндіреді. Қозғалыс кезінде өз жолымен жүгіруді қадағалайды. **Саралау тәсілі:** Кейбір оқушыға жүгіру арақашықтығы қысқартылады, ал физикалық дайындығы жоғары оқушыға жылдамдықты тұрақты сақтау міндеттеледі. 	Команда құрамында белгіге дейін жүгіріп барып, кезекті келесі оқушыға береді. Эстафета тәртібін сақтайды.	**ҚБ:** ЖИ-бағалау (уақыт өлшеу қосымшасы) **Дескриптор:** - Эстафетаны белгіленген жолмен орындады. - Командалық ережені сақтады. - Қозғалысты уақытында аяқтады.	Конустар, старт-финиш сызығы, секундомер немесе уақыт өлшеу қосымшасы бар телефон.
8 минут орындау **4 минут кері байланысқа**	**2-тапсырма: «Кедергілер арқылы командалық қозғалыс»** Команда мүшелері белгіленген кедергілерді кезекпен аттап өтіп, қозғалысты жалғастыру тапсырмасын береді. Қауіпсіз қимыл мен тепе-теңдікті сақтауды ескертеді. **Саралау тәсілі:** Қиындық сезінген оқушыларға кедергіні айналып өтуге рұқсат етіледі, ал дайын оқушылар жаттығуды тоқтаусыз орындайды.	Кедергілерден өтіп, эстафетаны жалғастырады. Өз қозғалысын және тыныс алуын бақылайды.	**ҚБ:** Ауызша кері байланыс **Дескриптор:** -Қозғалысты қауіпсіз орындады. -Эстафета тәртібін бұзбады. -Өз қимылын бақылап отырды.	Кедергілер, конустар, спорт зал кеңістігі.
8 минут **4 минут**	**3-тапсырма: «Сергіту сәті – Командамен қалпына келу»** **Саралау тәсілі:** Оқушылар сергіту жаттығуларын өз мүмкіндігіне қарай орындайды, қажет жағдайда баяу қарқынға көшеді. **Функц. сауаттылық:** Оқушы эстафетадан кейін тыныс алуын, шаршау деңгейін сезіну	Оқушылар баяу қозғалып, тынысын реттейді.	**Дескриптор:** -Сергіту жаттығуларын дұрыс орындады. -Өз дене жағдайын бақылады. -Қауіпсіздік талаптарын сақтады.	Музыкалық әуен, спорт залдың бос аймағы, ысқырық.

	арқылы өз ағзасындағы өзгерістерді бақылауды үйренеді.			
Сабақтың соңы 5 мин	**Рефлексия:** Оқушылар «Мен эстафета кезінде өз қозғалысымды … арқылы бақылай алдым» сөйлемін аяқтайды. **Үй тапсырмасы:** Үйде жеңіл жүгіруден кейін тыныс алуды қалыпқа келтіретін 2–3 жаттығуды орындап келу.	**Рефлексия жасайды.**	Ауызша бағалау және қоштасу	Спорт зал.

ЕРАЛИЕВА ПЕРИЗАТ АНАРБЕККЫЗЫ,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
информатика пәні мұғалімі
Шымкент қаласы, Абай ауданы

ЗАМАНАУИ БАҒДАРЛАМАЛАУ ТІЛДЕРІ: НЕЛІКТЕН PYTHON КӨШ БАСТАП ТҰР?

1. Мақала аңдатпа

Аннотация (Қазақ тілінде)
Бұл мақалада заманауи бағдарламалау тілдері арасында Python тілі неліктен көш бастап тұрғаны қарастырылады. Python-ның қарапайымдылығы мен оқуға жеңілдігі, ашық бастапқы коды, кең кітапханалар жиынтығы және кең таралған қауымдастығы оның танымалдылығын арттырады. Сонымен қатар, Python деректер ғылымы, жасанды интеллект, веб-даму және автоматтандыру салаларында кең қолданыс табады. Оның кросс-платформалық мүмкіндіктері мен модульдік құрылымы бағдарламалаушыларға икемділік пен тиімділік береді. Мақалада Python-ның артықшылықтары мен оны қолдану салаларына терең талдау жасалады.

Аннотация (На русском языке)
В данной статье рассматривается, почему язык программирования Python занимает лидирующие позиции среди современных языков программирования. Простота и легкость изучения Python, его открытый исходный код, обширные библиотеки и широкое сообщество повышают его популярность. Кроме того, Python находит широкое применение в области науки о данных, искусственного интеллекта, веб-разработки и автоматизации. Его кроссплатформенные возможности и модульная структура обеспечивают программистам гибкость и эффективность. В статье проводится глубокий анализ преимуществ Python и областей его применения.

Annotation (In English)
This article explores why the Python programming language is leading among modern programming languages. Python's simplicity and ease of learning, its open-source nature, extensive libraries, and widespread community enhance its popularity. Furthermore, Python is widely used in data science, artificial intelligence, web development, and automation. Its cross-platform capabilities and modular structure provide programmers with flexibility and efficiency. The article provides an in-depth analysis of Python's advantages and its areas of application.

Кілт сөздер
Python, бағдарламалау тілдері, деректер ғылымы, жасанды интеллект, веб-даму, автоматтандыру, кросс-платформалық, модульдік құрылым, қауымдастық, кітапханалар.

2. Мақала кіріспе

Мақсаты:
Осы зерттеудің мақсаты – Python бағдарламалау тілінің заманауи технологиялардағы көшбасшылық рөлін айқындау және оның негізгі артықшылықтарын талдау.

Міндеттері:
45. Python тілінің тарихы мен дамуын зерттеу арқылы оның танымалдылығының себептерін анықтау.
46. Python тілінің синтаксистік және семантикалық ерекшеліктерін талдау арқылы оның қолдану жеңілдігін көрсету.
47. Әртүрлі салалардағы Python тілінің практикалық қолданылуын мысалдар арқылы дәлелдеу.
48. Python тілінің басқа бағдарламалау тілдерінен артықшылықтарын салыстыру арқылы оның болашақ даму перспективаларын бағалау.

Кіріспе:
Бағдарламалау тілдерінің эволюциясы соңғы онжылдықтарда қарқынды дамып, ақпараттық технологиялар әлемінде жаңа бағыттарды қалыптастыруда. Осы тұрғыдан алғанда, Python бағдарламалау тілі ерекше орынға ие, өйткені ол бағдарламашылар арасында кеңінен танымал және көптеген салаларда қолданылады. Python-ның басты артықшылығы – оның қарапайымдылығы мен икемділігі, бұл оны түрлі деңгейдегі бағдарламашылар үшін қолайлы етеді. Бұл тілдің синтаксисі жеңіл және оқуға оңай, сондықтан бастаушылардан бастап кәсіби мамандарға дейін кеңінен пайдаланылады. Python-ның қолдану аясы да кең: ол мәліметтер ғылымы, жасанды интеллект, веб-даму, автоматтандыру және тағы басқа көптеген салаларда тиімді құрал ретінде танылды. Оның ашық көзі бар және

көптеген кітапханалар мен модульдер қолжетімді, бұл оны бағдарламалық жасақтама жасау процесін едәуір жеңілдетеді. Қазіргі қоғамда Python тілі деректерді өңдеу және талдау, машиналық оқыту, ғылыми зерттеулер және инженерлік есептерде маңызды рөл атқарады. Python-ды қолдану арқылы күрделі есептерді тиімді шешуге, жаңа технологияларды дамытуға және инновациялық шешімдер ұсынуға болады. Осындай ерекшеліктері арқасында Python заманауи бағдарламалау тілдерінің арасында көш бастап тұр және оның болашағы зор.

3. Негізгі бөлім мақала

Негізгі бөлім

Python тілінің тарихы және дамуы

Python бағдарламалау тілі 1991 жылы Гвидо ван Россум тарапынан жасалды. Оның басты мақсаты – бағдарламалау процесін жеңілдету және оны барлық деңгейдегі қолданушыларға қолжетімді ету болды. Python-ның танымалдылығының басты себебі – оның қарапайым синтаксисі мен икемді құрылымы. Тілдің дамуы барысында оның қауымдастығы үлкен рөл атқарды, бұл Python-ды әрдайым жаңартып отыруға және жаңа мүмкіндіктер қосуға мүмкіндік берді.

Python тілінің синтаксистік және семантикалық ерекшеліктері

Python-ның синтаксисі бағдарламашыларға кодты оңай оқу және жазу мүмкіндігін береді. Мысалы, басқа тілдерде жиі кездесетін жақша мен үтірлердің орнына, Python-да көбінесе бос орындар қолданылады. Бұл кодты оқуды жеңілдетеді және қателерді азайтады. Python тілінің семантикасы да өте икемді, бұл бағдарламашыларға бір мәселені бірнеше тәсілмен шешуге мүмкіндік береді.

Python тілінің практикалық қолданылуы

Python көптеген салаларда қолданылады. Мәліметтер ғылымында ол деректерді өңдеу және талдау үшін ең танымал құралдардың бірі болып табылады. Мысалы, Pandas және NumPy кітапханалары деректерді тиімді басқаруға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект пен машиналық оқыту саласында TensorFlow және PyTorch сияқты кітапханалар Python негізінде құрастырылған. Web-дамуда Django және Flask фреймворктері Python-ды веб-қосымшалар жасау үшін тиімді құралға айналдырды.

Python тілінің артықшылықтары және болашақ даму перспективалары

Python-ның артықшылықтарының бірі – оның кеңейтілген кітапханалары мен модульдер жиынтығы. Бұл бағдарламашыларға жаңа жобаларды тез бастауға және дайын шешімдерді қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Python-ның ашық көзі бар, бұл оны әрқашан жаңартып отыруға және жақсартуға мүмкіндік береді.

Python-ның болашағы зор, себебі ол жаңа технологиялар мен инновацияларды дамытуда маңызды рөл атқарады. Оның қарапайымдылығы мен икемділігі бағдарламашыларға күрделі есептерді тез және тиімді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Python-ның қауымдастығының белсенділігі оның дамуына үлкен ықпал етеді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, Python бағдарламалау тілі заманауи технологиялар әлемінде маңызды орынға ие. Оның қарапайым синтаксисі, кеңейтілген мүмкіндіктері және үлкен қауымдастығы оны инновациялық шешімдер мен жаңа технологияларды дамытуда жетекші құралға айналдырды. Python-ның болашағы жарқын және ол ақпараттық технологиялар саласында әлі де көптеген жетістіктерге жететіні сөзсіз.

4. Қорытынды мақала

Қорытынды

Python бағдарламалау тілі өзінің қарапайым синтаксисі мен икемді құрылымының арқасында заманауи технологиялар әлемінде маңызды орынға ие. Оның жеңіл оқылатын коды және кеңейтілген кітапханалары бағдарламашыларға кез келген деңгейдегі жобаларды тез әрі тиімді іске асыруға мүмкіндік береді. Python-ның дамуы мен жетістіктерінің негізінде оның белсенді қауымдастығы мен үздіксіз жаңартулары жатыр, бұл оны жаңа технологиялар мен инновациялар саласында жетекші құралға айналдырады.

Python-ның практикалық қолданылуы мәліметтер ғылымы, жасанды интеллект, веб-даму сияқты салаларда кең таралған. Оның болашақ даму перспективалары IT саласында жаңа биіктерге жетуге жол ашады. Python-ның қарапайымдылығы мен икемділігі күрделі есептерді шешуде тиімділікті арттырады.

Осылайша, Python тілі қазіргі және болашақ инновациялардың қозғаушы күші бола алады. Бағдарламашылар мен зерттеушілерге Python-ды үйреніп, оның мүмкіндіктерін толық пайдалану ұсынылады. Бұл тілдің көмегімен жаңа шешімдер жасап, технологиялық дамуға өз үлестерін қосуға шақырамын. Python-ның мүмкіндіктерін зерттеп, болашақ жобаларда қолдану арқылы сіздер жаңа идеяларды жүзеге асырып, жаңалыққа қол жеткізе аласыздар.

5. Пайдаланылған дереккөздер мақала

Әдебиеттер тізімі

49. Carter J. The Ubiquitous Influence of Python in the Modern Technical World. – Waterloo: University of Waterloo Press, 2024. – (American Journal of Computer Science and Engineering Survey, 12:10) .

50. *(Бұл мақала Python-ның әртүрлі салаларда – веб, деректер ғылымы, машиналық оқыту, ғылым т. б. – қолданылуын зерттейді және оның танымалдылығының себептерін талқылайды.)* (primescholars. com)

51. Alexander Procter. Python just hit its highest popularity rating ever. – 2025. – (Okoone)

52. *(Tiobe индексі бойынша Python-ның 2025 жылғы ең жоғары көрсеткішке жеткенін, сондай-ақ Pypl индексі бойынша іздеу сұранысында көш бастап тұрғанын сипаттайды.)* (okoone. com)

53. Nick Farrell. Python is the king of the programming languages. – 2025. – (Fudzilla News)

54. *(Python-ның Tiobe индексінің "Жыл тілі" атағына ие болғанын және оны үйрену мен қолданудың жеңілдігіне негізделген танымалдығын көрсетеді.)* (fudzilla. com)

55. Anaconda. Why Python? 10 Reasons Behind Its Popularity. – 2024. – (Anaconda Blog)

56. *(Python-ның кең таралған кітапханалар мен фреймворктері, әмбебап қолданылу аймақтары, қауымдастық қолдауы, кросс-платформалық қабілеті, жылдам дамуы және корпоративтік қолдауы туралы нақты себептер ұсынады.)* (anaconda. com)

57. JetBrains. Why Is Python So Popular in 2025? – 2025. – (PyCharm Blog)
58. *(2025 жылғы деректер: Python қолданушыларының 34% -ы негізгі тіл ретінде Python-ды пайдаланатынын, оның машинатық оқыту, деректер талдауы, веб әзірлеу, DevOps және ғылыми зерттеулердегі доминантты рөлін көрсетеді.)* (blog. jetbrains. com)
59. business. daily. dev. Why Python Leads in North American Tech. – 2025. – (daily. dev)
60. *(Солтүстік Америкадағы Python-ның дамуы: GitHub қатысушыларының өсуі, студенттердің Python үйренуі, деректер өңдеу мен машиналық оқыту саласындағы қолданылуы, сондай-ақ Python әзірлеушілерінің жалақысы туралы статистика.)* (business. daily. dev)
61. TechRadar. Python isn't dead – despite funding cuts, programming language powers on. – 2025. – (TechRadar)
62. *(30 000 әзірлеуші арасында жүргізілген сауалнама: 72% Python-ды кәсіби деңгейде қолданады, 86% басқаларға қарағанда Python-ды артық көреді; қолданылу салалары – веб, деректер өңдеу, AI/ML, деректер инженериясы.)* (techradar. com)

ОНАЛОВА САЛТАНАТ ЖУЗИМХАНОВНА,
В. Терешкова атындағы №93 жалпы орта білім беретін мектебінің
тарих пәні мұғалімі
Шымкент қаласы, Абай ауданы

АБЫЛАЙ ХАННЫҢ ДИПЛОМАТИЯСЫ: РЕСЕЙ МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ ТЕҢГЕРІМДІ САЯСАТ

1. Мақала аңдатпа

Қазақ тілінде аннотация
Абылай ханның дипломатиясы XVIII ғасырдағы Қазақ хандығының сыртқы саясатындағы маңызды кезең деп саналады. Ресей мен Қытай арасындағы теңгерімді саясатты ұстана отырып, Абылай хан қазақ халқының тәуелсіздігін сақтауға және оның жерлерін қорғауға ұмтылды. Ол Ресеймен тығыз байланыс орнатып, осы арқылы қазақ жерлерін сыртқы қауіптерден қорғауға тырысты. Сонымен қатар, Қытаймен де дипломатиялық қатынастарды дамытып, сауда және мәдени байланыстарды нығайтуға күш салды. Бұл саясаттың арқасында Абылай хан бүкіл қазақ жерін біртұтас мемлекет ретінде сақтап қалуға мүмкіндік алды. Оның дипломатиялық шеберлігі Ресей мен Қытай арасындағы тепе-теңдікті сақтап, Қазақ хандығының ішкі тұрақтылығын қамтамасыз етті.
Кілт сөздер: Абылай хан, дипломатия, Ресей, Қытай, теңгерімді саясат, тәуелсіздік, сыртқы саясат, қауіпсіздік, сауда, мәдени байланыс.

Орыс тілінде аннотация
Дипломатия Абылай хана считается важным этапом во внешней политике Казахского ханства XVIII века. Поддерживая сбалансированную политику между Россией и Китаем, Абылай хан стремился сохранить независимость казахского народа и защитить его земли. Он установил тесные связи с Россией, стремясь защитить казахские земли от внешних угроз. Также он развивал дипломатические отношения с Китаем, укрепляя торговые и культурные связи. Благодаря этой политике Абылай хан смог сохранить все казахские земли как единое государство. Его дипломатическое мастерство позволило сохранить баланс между Россией и Китаем и обеспечило внутреннюю стабильность Казахского ханства.
Ключевые слова: Абылай хан, дипломатия, Россия, Китай, сбалансированная политика, независимость, внешняя политика, безопасность, торговля, культурные связи.

Ағылшын тілінде аннотация
The diplomacy of Ablai Khan is considered a significant period in the foreign policy of the Kazakh Khanate in the 18th century. By maintaining a balanced policy between Russia and China, Ablai Khan sought to preserve the independence of the Kazakh people and protect their lands. He established close ties with Russia, aiming to defend the Kazakh territories from external threats. Additionally, he developed diplomatic relations with China, strengthening trade and cultural connections. This policy allowed Ablai Khan to maintain all Kazakh lands as a unified state. His diplomatic skills preserved the balance between Russia and China and ensured the internal stability of the Kazakh Khanate.
Keywords: Ablai Khan, diplomacy, Russia, China, balanced policy, independence, foreign policy, security, trade, cultural connections.

2. Мақала кіріспе

Зерттеудің мақсаты:
Абылай ханның Ресей мен Қытай арасындағы дипломатиялық теңгерім саясатын зерттеу арқылы оның қазақ халқының тәуелсіздігін сақтауға қосқан үлесін анықтау.

Міндеттері:
63. Абылай ханның Ресей мен Қытаймен жүргізген дипломатиялық қарым-қатынастарын жан-жақты талдау арқылы оның саясатының ерекшеліктерін анықтау.
64. Абылай ханның сыртқы саясатындағы тактикаларын зерттеу арқылы оның қазақ хандығының ішкі саяси тұрақтылығын қамтамасыз етуге қосқан үлесін бағалау.
65. Ханның Ресей мен Қытай арасындағы дипломатиялық балансты сақтаудағы рөлін қарастыру арқылы оның саяси көрегендігін айқындау.

66. Абылай ханның дипломатиялық әрекеттерінің қазіргі Қазақстан дипломатиясына әсерін зерттеу және оның сабақтарын қазіргі заманға қолдану жолдарын ұсыну.

Кіріспе:

Абылай ханның дипломатиялық қызметі күрделі геосаяси жағдайларда қазақ хандығының тәуелсіздігін сақтап қалу мәселесінде маңызды рөл атқарды. XVIII ғасырдың басында қазақ хандығы Ресей мен Қытай империяларының ықпалына түсіп, екі жақты қысымға ұшырады. Осы кезеңде Абылай ханның көреген саясаты арқылы қазақ халқы өз тәуелсіздігін сақтап қалуға ұмтылды. Ханның Ресей және Қытаймен жүргізген дипломатиялық әрекеттері оның саяси шеберлігінің дәлелі болды. Ол өз мемлекетінің мүдделерін қорғап, екі ірі империя арасындағы теңгерімді сақтауға тырысты. Абылайдың дипломатиялық стратегиясы қазақ хандығының ішкі бірлігін күшейтуге және сыртқы қауіптерге төтеп беруге бағытталды. Оның саясаты нәтижесінде қазақ хандығы халықаралық аренада өз орнын тапты. Абылай ханның дипломатиялық тәжірибесі қазіргі Қазақстанның сыртқы саясатында да маңызды мәнге ие. Ол кезеңдегі саяси жағдайларды терең түсіну арқылы қазіргі әлемдегі дипломатиялық мәселелерді шешуге көмектесетін сабақтар алуға болады. Бұл зерттеу тақырыбы қазақ халқының тарихи тәжірибесін бағалап, тәуелсіздік идеясын нығайтуға ықпал етеді. Абылай ханның тарихи үрдістердің дамуына қосқан үлесін зерттеу арқылы біз оның көреген саясаткер ретіндегі бейнесін толық түсінеміз. Бұл зерттеу қазақ халқының тәуелсіздігін сақтаудағы дипломатиялық шеберліктерді бағалауға және қазіргі жаһандық саясатта қолдануға бағытталған маңызды қадам болып табылады.

3. Негізгі бөлім мақала

Абылай ханның дипломатиясы: Ресей мен Қытай арасындағы теңгерімді саясат

Негізгі бөлім:

Абылай ханның дипломатиялық саясаты — қазақ халқының XVIII ғасырдағы тарихи тағдырын анықтаған негізгі факторлардың бірі. Оның Ресей және Қытай империялары арасындағы теңгерімді сақтау қабілеті қазақ хандығының тәуелсіздігін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарды.

Абылай ханның Ресеймен қарым-қатынасы өзінің икемділігімен ерекшеленді. Ол Ресей империясының саяси және экономикалық мүдделерін ескере отырып, қазақ хандығының тәуелсіздігін сақтауға тырысты. Бұл мақсатта хан Ресеймен сауда байланыстарын нығайтып, әскери көмек алу арқылы хандықтың қорғаныс қабілетін арттырды. Мысалы, 1740 жылы Абылай хан Ресейге бодандыққа өтуді қабылдағанымен, бұл келісімінің шарттарын өз мүддесіне сай икемдеп, Ресейден әскери қолдау ала отырып, тәуелсіз саясатын жүргізе білді.

Қытаймен қарым-қатынаста Абылай ханның саясаты күрделі болды. Ол Қытайдың экономикалық қуатын пайдалана отырып, сауда байланыстарын дамытты және Қытай императорымен достық қатынастар орнатты. Бұл саясат қазақ хандығының экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Абылай ханның Қытайға жасаған сапарлары арқылы ол хандықтың ішкі жағдайын нығайтуға ықпал етті.

Неліктен бұл мәселе маңызды деген сұраққа келсек, Абылай ханның дипломатиялық саясаты қазақ халқының тарихи дамуына үлкен әсер етті. Оның икемді саясатының арқасында хандық сыртқы қауіптерден қорғана алды және ішкі тұрақтылықты сақтап қалды. Бұл саясат қазіргі Қазақстанның сыртқы саясатына да сабақ болды, себебі бүгінгі таңда мемлекеттер арасындағы қатынастарда теңгерімділік пен икемділік маңызды орын алады.

Абылай ханның дипломатиялық шеберлігінің артықшылықтары оның көреген саясаткер ретіндегі бейнесін қалыптастырды. Ол екі ірі империя арасындағы күрделі саяси жағдайды тиімді пайдаланып, қазақ халқының мүдделерін қорғады. Дегенмен, оның саясатының кейбір кемшіліктері де болды. Мысалы, кейде ханның Ресейге тәуелділігі қазақ қоғамында наразылық тудырды.

Қорытындылай келе, Абылай ханның дипломатиясы қазақ халқының тәуелсіздігін сақтауда маңызды рөл атқарғанын айта аламыз. Оның тәжірибесі қазіргі Қазақстанның сыртқы саясатында қолдануға болатын құнды сабақтар береді. Осылайша, Абылай ханның дипломатиялық мұрасы қазақ халқының тарихында және тәуелсіздік идеясын нығайтуда маңызды орын алады.

4. Қорытынды мақала

Абылай ханның дипломатиялық саясаты – қазақ халқының тарихи тағдырын анықтаған маңызды факторлардың бірі. Оның Ресей және Қытай империялары арасындағы теңгерімді сақтау қабілеті қазақ хандығының тәуелсіздігін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарды. Абылай хан Ресеймен икемді қарым-қатынас орнатып, сауда байланыстарын нығайтып, әскери қолдау алу арқылы тәуелсіздігін сақтауға тырысты. Қытаймен ол экономикалық қуатты пайдаланып, сауда байланыстарын дамытты және достық қатынастар орнатты, бұл хандықтың экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Абылай ханның дипломатиялық саясатының маңыздылығы – оның қазақ халқының тарихи дамуына үлкен әсер еткенінде. Бұл саясат бүгінгі таңда да мемлекеттер арасындағы қатынастарда сабақ бола алады, себебі теңгерімділік пен икемділік маңызды орын алады. Оның көрегендігі екі ірі империя арасындағы күрделі саяси жағдайды тиімді пайдаланып, қазақ халқының мүдделерін қорғауға мүмкіндік берді. Дегенмен, ханның Ресейге кейбір тәуелділігі қазақ қоғамында наразылық тудырғаны да белгілі.

Қорытындылай келе, Абылай ханның дипломатиясы қазақ халқының тәуелсіздігін сақтауда маңызды рөл атқарғанын айта аламыз. Оның тәжірибесі қазіргі Қазақстанның сыртқы саясатында қолдануға болатын құнды сабақтар береді. Болашақта тарихымыздан сабақ алып, қазіргі заманның талаптарына сай икемді және теңгерімді сыртқы саясат жүргізуіміз қажет. Осылайша, біз ұлттық мүдделерімізді тиімді қорғап, халықаралық аренада өз орнымызды нығайта аламыз. Оқырмандарды осы тәжірибені зерттеуге және қолдануға шақырамын, себебі бұл бүгінгі және болашақтағы табыстарымыздың негізі болмақ.

5. Пайдаланылған дереккөздер мақала

67. Әбдіразақов Қ. Абылай ханның дипломатиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 1995. – 240 б.

68. Исабеков М. Ж. XVIII ғасырдағы Қазақ хандығының сыртқы саясаты // Тарих және қоғам. – 2008. – №3. – 15-20 б.

69. Байпақов К. М. Абылай хан: өмірі мен қызметі. – Астана: Елбасы қоры, 2012. – 180 б.
70. Сүлейменов Қ. Р. Абылай хан және Ресеймен байланыстар // Қазақстан тарихы. – 2010. – №4. – 30-35 б.
71. Мұхамеджанова А. Қ. Қытаймен дипломатиялық қарым-қатынастар // Орталық Азия тарихы. – 2015. – №2. – 45-50 б.
72. Құрманғали А. Абылай ханның бейбітшілік саясаты [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: http: //www. history. kz/abylai – Қаралған күні: 01.10.2023.
73. Тұрсынов Ж. Х. Абылай хан дәуірінде қазақ жеріндегі халықаралық қатынастар. – Қарағанды: Болашақ, 2006. – 210 б.

НАБРЕШОВА ЖАНАР РАКЫМЖАНКЫЗЫ,
Тамды орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі
Ақтөбе облысы, Алға ауданы, Тамды ауылы

ЗАТ ЕСІМНІҢ ЖІКТЕЛУІ

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	4.1.4.1 – тірек сөздер мен жоспарды пайдалана отырып монолог құрау; 4.4.2.2 – жіктік жалғауларының қолданысын білу.
Сабақтың мақсаты	Дереккөздерден қажет ақпаратты табады, сөздерді жіктеуді, сөйлемдегі сөздерге жіктік жалғауларын қоса алады
Құндылық: *(Негіздеме: Мемлекет басшысы Қ. Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың II, III, IV отырыстарында берген тапсырмасы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №123 бұйрығы)*	"АДАЛ АЗАМАТ" ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ Астана, 2025 БАҒДАРЛАМАСЫ БІРТҰТАС ТӘРБИЕ Ақпан айы: ЖАСАМПАЗДЫҚ ЖӘНЕ ЖАҢАШЫЛДЫҚ Апта дәйексөзі: «Өнерлі бала өрге жүзер»

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Ұйымдастыру Өзін-өзі тексеру	Сабаққа дайындық Психологиялық ахуал қалыптастыру «Біртұтас тәрбие» тәрбие бағдарламасындағы құндылықтарды оқу процесіне ұйымдастыру кезінінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін.	Шаттық шеңберін жасайды	Мадақтау	Суреттер
Өткен білімді еске түсіру	**Құндылық мақсаты:** Білімнің жаратылыстану және гуманитарлық салаларындағы тәжірибені бақылаудың, жүйелеудің және түсінудің қарапайым дағдыларының болуы Өткенді пысықтау	Өткенді сұрақтар арқылы пысықтайды	ҚБ: 	
	«Зат есімнің жіктелуі» тақырыбын пысықтау Жаңа тақырып	Негізгі ойды атайды		
Жаңа білім	23-жаттығу. Оқылым Мәтінді оқу Мәтіннің негізгі ойы қандай? Мәтіндегі құстар туралы мәлімет жинап, таныстырылым жасау.	Таныстырылым жасайды	Дескриптор: Мәтіндегі негізгі ойды анықтай алады- 1Б Құстар туралы мәліметтермен	Ереже жазылған плакат

<table>
<tr>
<td>Бекіту

Кері байланс</td>
<td>24-жаттығу.
Ребус шешу
Шешуі: Сұңқар
Сұңқар сөзін жіктейді
Сұңқар туралы кестені толтыру

<table>
<tr><td>Құс атауы</td><td>Көлемі</td><td>Ерекше белгілері</td><td>Қасиеті</td><td>Пайдасы</td></tr>
<tr><td>сұңқар.</td><td>50-60см</td><td>Жыртқыш</td><td>Жұптасып тіршілік етеді</td><td>Құсбегілер аңшы құс ретінде пайдаланады</td></tr>
</table>

25-жаттығу. Зат есімдерді жіктік жалғауына қосып жазу.
<table>
<tr><td>оқушы</td><td>мын</td><td>наубайшы</td><td>мыз</td></tr>
<tr><td>қазақ</td><td>пын</td><td>күйші</td><td>міз</td></tr>
<tr><td>бала</td><td>сың</td><td>дос</td><td>пыз</td></tr>
<tr><td>көрші</td><td>сің</td><td>студент</td><td>піз</td></tr>
</table>

Үй тапсырмасы
26-жаттығу
Мен қазақпын, мың өліп, мың тірілген Мен Оразбай емеспін, елдің жазықсыз, қылмыссыз адамымын. Біз бейбітшілікті сүйетін елміз. Сіз талантты ақынсыз.
27-жаттығу. Жазылым
Дәрігермін, дәрігерсің-жіктік жалғау дәрігерге, дәрігерден-септік жалғау

</td>
<td>Құстар туралы өздері дайындап келген мәліметтерімен бөліседі

Саралау: «Тал дау» (кейіпкерге баға беру, моральдық тұрғыдан талдау) .

Үй тапсырмасын алады

Тақтаға және дәптерге жазады

Кері байланыс береді</td>
<td>таныстырылым жасайды-1Б

ҚБ:

Дескриптор:
Ребусты шешімін дұрыс таба алады. -1Б
Шешуіндегі сөзді дұрыс жіктеп жазады. -1Б
Шешуіндегі құс туралы дереккөзден ақпарат тауып, кестені толтырады. -1Б

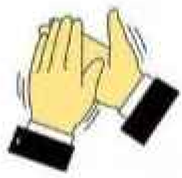

Дескриптор:
Жіктік жалғауларын біледі-1Б
Зат есімдерге жіктік жалғауларды дұрыс жалғай алады-1Б

«Бес саусақ әдісі</td>
<td>https: //wordwall. net/ru/resource/86463211

Құстар туралы суреттер

Бағалау парағы

Сұңқар турал

Кері байланыс парағы</td>
</tr>
</table>

ТАЖМАҒАМБЕТОВА МЕНДИХАН ТОКТАМЫСОВНА,
«№3 ЖОББМ» КММ бастауыш сынып мұғалімі
Ақтөбе облысы, Шалқар қаласы

ӘРТҮРЛІ ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ / АУЫЛҒА САЯХАТ

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	1.5.1.1**есепті сызба, сурет, қысқаша жазба түрінде модельдеу/есепті шешу үшін тірек сызбасын таңдау;
Сабақтың мақсаты	Есепті сызба, сурет, қысқаша жазба түрінде модельдеп, есепті шешу үшін тірек сызбасын таңдайды;

Сабақ барысы

Сабақтың кезеңі/уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы (7 мин) Ресурс арқылы саралау	Ширатукезеңі: Психологиялық ахуал орнату. -Сәлеметсіңдер ме, балалар? Қазір математика сабағы. Көңіл-күйіміз қалай? -Жарайсыздар Өткенге шолу жасай отырып, өз білімімізді көрсету арқылы тақтада бүгіні сабағымызға қажетті сюжетті суреттер құрастыратын боламыз 1. Қазірі уақытта танысып жатқан ортақ бөліміміз қалай аталады? (жайлау суреті жапсырылады) 2. Есеп неше бөліктен тұрады? Есептің жауабы қалай жазылады? (шаңырақ) 3. Кері есеп дегеніміз не? (кереге) 4. Санның бір саннан артық не кем екенін білу үшін не істеу керек? (уық) 5. Геометриялық фиуралар нешеге бөлінеді? Толық ата (сықырлауық) Тақтада қандай көрініс пайда болды? 6. Дүниетану пәнінен өткен болатынбыз. Киіз үй бұрын кімдердің тұрғын үйі болған екен? (көрпелерін қою) 7. Олар киіз үйді не үшін пайдаланған? (ою ойған әже) 8. Сонда балалар біз бүгін қайда саяхаттап барғалы тұрмыз деп ойлайсыңдар? (дастархан орналастырылады) «Уық», «Кереге», «Шаңырақ», «Сықырлауық» ауылы 4 топқа	Оқушылар сабаққа назар аударады. Сәлемдеседі, басбармақ арқылы көңіл-күйлерін көрсетеді Оқушылар сұрақтарға толық жауап береді Жайлау, киіз үй суреті деген сияқты ойларын айтады Төрт топқа атау беріледі «Атамекен» әні тыңдалады	Мадақтаулар, комментарийлер айтылады	Сұрақтар Түрлі сюжетті суреттер Топ атаулары «Атамекен» әні тыңдалады

	Сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау Әртүрлі есептер шығарасың, есеп мазмұнына сәйкес сұлбаны таңдайсың. Күн реті, тақырып жазылады. Сабақтың өн бойында ауылға саяхат жасайтын боламыз. Ауылда бізді керемет қонақжай бір жан күтуде. Мінекей, өзі де келіп қапты. -Ақнұр апай: -Амансыңдар ма, балалар, қонақтар? Ауылымызға қош келдіңіздер. Мен сіздерге сабақтың өн бойында әрбір дұрыс жауаптарың үшін ауыл дәмінен ауыз тигізіп отырамын (құрттарды әр топтың орталарына қояды)			
Сабақтың ортасы (11 мин) Ресурс және қарқын арқылы саралау	Мағынаны тану «Ойлан, жұптас, бөліс»әдісі Топтық жұмыс Суреттерге қара. Әр есепке сәйкес сұлбаны таңда. Олардың біреуін шығар. 1-есеп а) ә) б) в) бөліктері беріледі оқулық бойынша беріледі 4 -топқа берілетін есеп Киіз үйдің сол жағында 4 тұскиіз, оң жағында одан 1-еуі кем тұскиіз ілінген. Киіз үйдің оң жағында неше тұскиіз ілінген? (Оқушылар шығарып болған кезде мұғалім жайлау суретіне апарып шауып бара жатқан жылқылардың суретін іледі)	Әр топқа парақтар таратылады Берілген тапсырманы оқып, есепке сәйкес сұлбаны таңдайды, есепті шығарады Есептерді оқып, талдау жасайды. 1. есептің сұлбасын таңдайды 2. сұрағын анықтайды 3. есептің шешу амал таңбасын таңдайды 4. өрнек құрып, мәнін есептейді 5. есептің жауабын жазады Ережемен байланыстырылады	Топтар бір-бірлерін «От шашу» арқылы бағалайды Белсенді қатысқан оқушылар ұпайларын алады (құрттар) Мадақтаулар Құрттардан ұпай жинайды	Қима парақтар, суреттер, сұлбалар Оқулық №2, 33 -бет қаламсап дәптер бор
6 мин Қарқын арқылы саралау Сергіту сәті 2 минут	3-мысал «Ажырата біл» Жеке және ұжымдық жұмыс Барлық сызық түрлерін ата. Кесіндінің ұзындығын өлше. 1. Геометриялық фигураларды ата. 2. Сызық түрлерін атап көрейік 3. Түзу сызық нелердің жиынтығы? 4. Сәуле дегеніміз не? 5. Кесінді дегеніміз не? -Тамаша, енді барлығымыз сызғышымызды алып, кесіндіні өлшеп көрейік Кесінді неше см екен? Дәптермен жұмыс Сарамандық жұмыс 3-мысал Осы кесіндіні дәптерімізді ашып, сызамыз, неше см екенін сызықтың бойына жазайық (қоршау суреті ілінеді) Фигураларды өмірмен байланыстыру	1. сызық түрлерін атайды 2. кесіндінің ұзындығын өлшейді 3. әр фигураның қасиетін айтады 4. Дәптерлеріне сызады, жазады	«Комментарий » арқылы Ұпайлар беру	Оқулық №3,33-бет қарындаш сызғыш Фигуралар, қоршау Суреттер салынған

	Екі қолмен сурет салу жаттығуы	Арнайы суретті екі қолымен салады керемет		парақтар, музыка
Жұптық жұмыс 6 минут	 Есеп құрастыр. Болғаны – Ұшып кетті- Қалғаны Ш: _____ Жауабы: _____ (қойлар суреті)	Жұптар суретке қарап, есепті құрастырады, шешуі мен жауабын жазады	Өзін-өзі бағалау	Тақтада дұрыс жауап көрсетіледі
7 мин	Тақтамен жұмыс Балалар, енді осы жануарлардан қандай сүйық өнім алынады? Мысалы, сиырдан, түйеден, биеден, қойдан Оқулықтағы 4-мысалға қараймыз, берілгенін оқимыз «Сен зерттеушісің» әдісі Ыдысты толтыру үшін, әрқайсысына неше литр сүт құю керек. Литр қандай шаманың бірлігі? 1- бидон 40 литр лік, бидонда 30 л сүт бар Әлі неше литр сүт құямыз? (жайылып жүрген сиырлар) ЕҚБ балалар үшін 1. Санның құрамын жаз. 2. Сурет бойынша есеп құрастыр. Болғаны- Кеткені- Қалғаны- Ш: 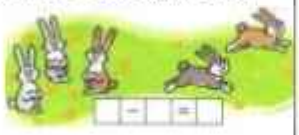 _____ Ж: _____ 3. 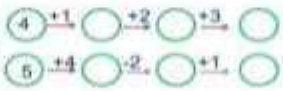 Тізбекті есепте:	1. сұрақтарға жауап береді 2. қосуға мысал құрастырады 2. мәнін есептейді Жауап берген оқушы тақтаға жазады, өрнек құрастырады. Балалар дәптерге жазады Қарқынына сай оқушы жұмысты орындайды	«Комментарий » арқылы мадақтау	Оқулық бидондар №4,33 бет Дәптер қаламсап Қажетті тапсырмалар
Сабақтың соңы 6 минут Рефлексия	-Балалар біз бүгін біліміміз арқылы ауылға саяхат жасадық. Көптеген ауылға қатысты мәліметтер алдық. Кері байланыс Сабақ сіздерге ұнады ма? Қай тапсырмалар ұнады? «Бағдаршам» өзін-өзі бағалау Бүгінгі сабақты толық түсіндім (жасыл) Бүгінгі сабақты түсіндім, сұрағым бар (сары) Бүгінгі сабақты түсінбедім (қызыл)	Сұрақ жауап беріп, қорытынды шығарады Бүгінгі сабақтан алған білімдерін сабақ бойына орындаған тапсырмасының нәтижесіне, жинаған ұпайларына қарап анықтайды	Мадақтау Жарайсың! , Керемет! Жақсы! Талпын!	«Бағдаршам» түстері арқылы

НАЛИБАЕВА БЕГАЙ КАЛДЫБЕКОВНА,
Қызылорда облысы Жаңақорған ауданы, Жаңақорған кенті
№286 мектебінің педагог-психологы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ТИІМДІ ҚОЛДАУ

Бұл авторлық бағдарлама мектеп психологының кәсіби қызметін жетілдіруге және оқушылардың психологиялық жағдайын тиімді қолдауға бағытталған. Бағдарламада психодиагностика, психологиялық кеңес беру, тренингтер мен түзету жұмыстары, педагогтер мен ата-аналармен өзара әрекеттесу, сондай-ақ психологиялық мониторинг және бағалау сияқты негізгі бағыттар қамтылған.

Бағдарламаның мақсаты –мектеп психологтарының теориялық білімін тереңдету, практикалық дағдыларын жетілдіру және кәсіби шеберлігін арттыру арқылы білім беру процесіндегі психологиялық қолдаудың сапасын жоғарылату. Бағдарлама оқу үдерісіне қатысатын барлық субъектілердің психологиялық жағдайын түсініп, оларға қолдау көрсетуге, оқу мен тәрбие процесін оңтайландыруға бағытталған. Сонымен қатар, бағдарлама педагогтер мен ата-аналармен тиімді коммуникация құруды үйретуге ерекше мән береді.

Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны

Қазақстан Республикасының білім беру талаптарына, мектеп психологының қызметтік міндеттеріне және қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық зерттеулердің нәтижелеріне сәйкес әзірленді.

Осы бағдарлама мектеп психологтарының кәсіби дамуына, олардың жұмыс тиімділігін арттыруға және оқушылардың жанжақты дамуына ықпал етеді деп сенеміз.

Күтілетін нәтижелер

Бағдарлама аяқталған соң мектеп психологы:

• Психодиагностика әдістерін сауатты пайдаланып, оқушылардың психологиялық жағдайын нақты анықтай алады;
• Психологиялық кеңес беру мен қолдау көрсету дағдыларын меңгеріп, балалар мен олардың атааналарына тиімді көмек көрсете алады;
• Психологиялық тренингтер мен түзету жұмыстарын ұйымдастырып, өткізе алады;

Педагогтер мен ата-аналармен нәтижелі қарым-қатынас орнатып, өзара әрекеттесудің тиімді әдістерін қолдана алады;

• Психологиялық мониторинг пен бағалау жұмыстарын жүйелі түрде жүргізіп, олардың нәтижесін талдай алады;
• Мектептегі психологиялық қызметті ұйымдастыруда кәсіби этика мен стандарттарды ұстанады;
• Өз кәсіби біліктілігін үнемі жетілдіру арқылы оқушылардың жан-жақты дамуына үлес қосады.

Бағдарламаның мазмұны мен мақсаттары

Бағдарламаның мақсаты

Мектеп психологтарының кәсіби құзыреттілігін арттыру, оқушылардың психологиялық денсаулығын сақтау және дамыту, психологиялық қызметті ұйымдастыру мен жүзеге асыру дағдыларын қалыптастыру.

Міндеттері

• Психологиялық диагностика мен коррекция әдістерін меңгерту
• Психологиялық консультирование және тренингтер өткізу дағдыларын дамыту;
• Оқушылардың психологиялық жағдайын мониторингтеу және талдау;
• Педагогтер мен ата-аналарға психологиялық қолдау көрсету;
• Құқықтық және этикалық нормаларды сақтау.

Педагогикалық әдістер мен құралдар

• Лекциялар, семинарлар;
• Практикалық жаттығулар;
• Рөлдік ойындар, тренингтер;
• Топтық және жеке жұмыстар;
• Диагностикалық құралдар;
• Құжаттамалар мен есептер жазу

Қорытынды

Бұл авторлық бағдарлама мектеп психологының кәсіби қызметін сапалы ұйымдастыруға бағытталған. Ол оқытудың теориялық және практикалық бөліктерін біріктіреді, психологқа мектептегі психологиялық қызметті кешенді жүргізуге мүмкіндік береді. Мектеп психологының қызметі — оқушылардың психологиялық денсаулығын сақтау, дамыту және қолдау арқылы олардың оқу, тұлғалық және әлеуметтік дамуына жағдай жасау. Педагогтер мен ата-аналармен тиімді өзара әрекеттесу, психодиагностика, кеңес беру, психологиялық тренингтер мен түзету жұмыстары, сондай-ақ жүйелі психологиялық мониторинг пен бағалау — бұл бағыттағы маңызды құралдар мен әдістер болып табылады. Психологтің маман ретіндегі жауапкершілігі — мектептің оқу үдерісіне, оның ішіндегі барлық қатысушыларға қолдау көрсету, оң психологиялық климаты қалыптастыру және проблемаларды шешуге жедел әрі жүйелі түрде араласу. Осыған орай, әдістемелік көмекші құралдағы ұсыныстар мен тапсырмалар мектеп психологтарының кәсіби шеберлігін арттырып, олардың қызметін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі деп сенеміз.

Алдағы уақытта да педагогикалық-психологиялық қызметтің сапасын арттыру үшін жаңа әдістемелер мен тәжірибелерді енгізу, үздіксіз кәсіби даму маңызды екенін атап өтеміз.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Абдуалиева, Г. Ж. Психология негіздері. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2018. – 256 бет.
2. Айтқұлова, С. Психологиялық диагностика әдістері. – НұрСұлтан: Білім, 2020. – 192 бет.
3. Балтабай, Б. Мектеп психологының қызметі: теория мен практика. – Алматы: ҚазақПсихология, 2019. – 180 бет.
4. Жұматов, Т. Педагогика және психология. – Алматы: Атамұра, 2017. – 320 бет.
5. Мирзаханова, А. Психологиялық кеңес беру әдістері. – Алматы: Білім, 2021. – 220 бет.
6. Назарбекова, Д. Психологиялық тренингтер және түзету жұмыстары. – Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2019. – 210 бет.

ХУДАЙКУЛОВА МАХИРЯМ ЛУХМАНАКИМОВНА,
Алматинская область, Енбекшиказахский район,
КГУ «Азатская основная средняя школа»
Педагог-эксперт

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ И ЧИТАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Аннотация
В статье рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта (ИИ) на уроках английского языка с целью развития речевых и читательских навыков учащихся. Анализируются современные цифровые инструменты на основе ИИ, их педагогический потенциал и методические особенности интеграции в учебный процесс. Особое внимание уделяется персонализации обучения, формированию коммуникативной компетенции, развитию критического мышления и читательской грамотности. Представлены практические примеры применения ИИ в школьной практике, обозначены риски и ограничения. Делается вывод о необходимости методически обоснованного внедрения ИИ в образовательную среду.
Ключевые слова: искусственный интеллект, обучение английскому языку, речевые навыки, читательская грамотность, персонализация обучения, цифровые технологии.
Annotation
The article examines the potential of artificial intelligence (AI) in English language teaching for developing students' speaking and reading skills. It analyzes modern AI-based digital tools, their pedagogical value, and methodological approaches to classroom integration. Special attention is given to personalized learning, communicative competence, critical thinking, and reading literacy. Practical examples of AI implementation in school settings are provided, along with possible risks and limitations. The study concludes that the effective and pedagogically grounded integration of AI enhances foreign language learning outcomes.
Keywords: artificial intelligence, English language teaching, speaking skills, reading literacy, personalized learning, digital technologies.
Аңдатпа
Мақалада ағылшын тілі сабақтарында жасанды интеллектіні (ЖИ) қолдану арқылы оқушылардың сөйлеу және оқылым дағдыларын дамыту мүмкіндіктері қарастырылады. ЖИ негізіндегі заманауи цифрлық құралдардың педагогикалық әлеуеті мен оларды оқу үдерісіне енгізудің әдістемелік ерекшеліктері талданады. Жекелендірілген оқыту, коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру, сыни ойлау мен оқырмандық сауаттылықты дамыту мәселелеріне ерекше назар аударылады. Мектеп тәжірибесіндегі қолдану мысалдары мен ықтимал тәуекелдер көрсетіледі. ЖИ-ді білім беру саласына ғылыми-әдістемелік негізде енгізу қажеттілігі тұжырымдалады.
Түйінді сөздер: жасанды интеллект, ағылшын тілін оқыту, сөйлеу дағдылары, оқылым сауаттылығы, даралап оқыту, цифрлық технологиялар.

Введение

Современное образование находится в стадии активной цифровой трансформации, и использование технологий искусственного интеллекта становится неотъемлемой частью учебного процесса. В условиях стремительного развития цифровых инструментов и возрастающей роли английского языка как средства международного общения возникает необходимость поиска новых методов обучения, сочетающих инновационность, интерактивность и эффективность.

Актуальность темы

Современная система образования ориентирована на формирование функциональной грамотности и развитие навыков XXI века. В условиях цифровой трансформации общества внедрение технологий искусственного интеллекта становится одним из приоритетных направлений модернизации образовательного процесса.

Международные организации, такие как UNESCO и OECD, подчёркивают необходимость интеграции ИИ в образование с целью повышения качества обучения и обеспечения равного доступа к образовательным ресурсам.

В преподавании английского языка особую значимость приобретает развитие коммуникативной компетенции, включающей речевые и читательские навыки. Использование платформ на основе ИИ (например, OpenAI с

инструментом ChatGPT, а также Duolingo) открывает новые возможности для индивидуализации обучения и создания интерактивной языковой среды.

Основная часть.

Теоретические основы использования ИИ в обучении английскому языку

Современная методика преподавания иностранных языков базируется на коммуникативном подходе, предполагающем активное использование языка в ситуациях реального общения. По мнению Richards, Jack C. , коммуникативная направленность обучения способствует формированию практических языковых умений.

ИИ-технологии позволяют реализовать данный подход за счёт:

-моделирования диалогов и ролевых ситуаций;

-адаптации учебных материалов к уровню обучающегося;

-предоставления мгновенной обратной связи;

-автоматического анализа ошибок.

Согласно исследованиям Luckin, Rose, интеллектуальные обучающие системы способны повысить мотивацию учащихся и обеспечить более точную диагностику образовательных результатов.

Возможности развития речевых навыков

Использование ИИ способствует совершенствованию:

-Говорения — благодаря виртуальным диалогам и автоматической коррекции произношения.

-Аудирования — через адаптивные аудиоматериалы и интерактивные задания.

-Монологической речи — при подготовке устных выступлений с последующим анализом структуры и логики высказывания.

ИИ может выступать в роли «виртуального собеседника», создавая безопасную среду для языковой практики и снижая психологический барьер общения.

Развитие читательских навыков

Читательская грамотность предполагает умение понимать, анализировать и интерпретировать тексты различной сложности.

ИИ позволяет:

- адаптировать тексты по уровню владения языком;
- автоматически формировать задания на понимание содержания;
- создавать глоссарии и комментарии к тексту;
- генерировать аналитические вопросы.

Таким образом, учащиеся получают возможность глубже анализировать содержание текстов, развивая критическое мышление и навыки самостоятельной работы с информацией.

Методические аспекты внедрения

Для эффективного применения ИИ необходимо:

- соблюдать педагогическую целесообразность;
- сочетать традиционные и цифровые методы обучения;
- формировать цифровую грамотность учащихся;
- обеспечивать академическую честность;
- повышать профессиональную компетентность педагогов.

Учитель остаётся ключевой фигурой в организации учебного процесса, направляя и корректируя использование цифровых инструментов.

Заключение

Интеграция искусственного интеллекта в процесс обучения английскому языку открывает новые возможности для развития речевых и читательских навыков учащихся. Персонализация обучения, интерактивность и адаптивность образовательных платформ способствуют повышению мотивации и эффективности обучения. Вместе с тем внедрение ИИ должно осуществляться поэтапно, с учётом методических, этических и педагогических аспектов.

Список литературы

Brown, H. Douglas. *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education, 2007.

Richards, Jack C. . *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge University Press, 2006.

UNESCO. *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development*. Paris, 2019.

Luckin, Rose et al. *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson, 2016.

OECD. *AI in Education: A Review of the Literature*. Paris, 2021.

Шарипова Н. В. Искусственный интеллект как инструмент индивидуализации обучения. – // Педагогика и образование, № 4, 2023.

КУБЕСОВА КАМИЛА АСКАРОВНА,
«№46 орта мектебі» КММ – нің бастауыш сынып мұғалімі, педагог-ассисент
Ақтөбе қаласы

Д Д ДЫБЫСЫ МЕН ӘРПІ

Сабақтың мақсаты		1.1.5.1. Көркем жазу дағдыларын қалыптастыру, өленді қатесіз көшіріп жазуға машықтандыру.		
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңдері	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 10 мин	**Ұйымдастыру кезеңі** **Психологиялық ахуал** **Топтастыру** **Дауыссыз дыбыстар** 	Оқушылардың назарын сабаққа аудару Өленді жаттату. Дауыссыз дыбыстарды жазып шығады.	Дескриптор Дауыссыз дыбыстарды белгіледі	Жұмыс парағы
Сабақтың ортасы 25мин	**Жаңа сабақ** **Суретпен жұмыс**: Бұл не? Қандай әріптен басталды? Қандай дыбыс? **Көркем жазу.** **Д д Д д Д д**	Бүгінгі тақырыпты анықтайды. Д д әрпі мен дыбысы Әріпті көркем жазады.	Дескриптор Суретпен жұмыс жасайды, қай әріптен басталғанын айтады Дескриптор Сөздерді көркем	Жұмбақ Жұмыс парағы

Сергіту сәті	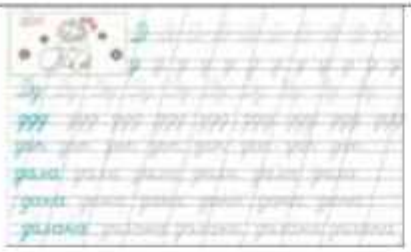 **ЕББҚ оқушымен жұмыс** Буындарды оқиды. Олардан сөз құрайды. 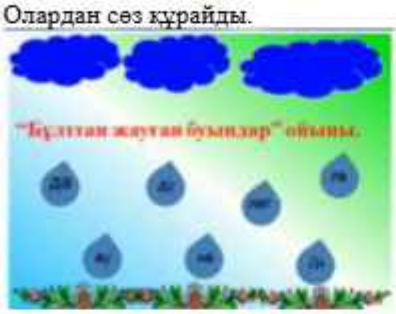 	Өленді оқиды. Сергіту сәті	етіп жазады. Дескриптор Буындарды оқиды, сөз құрайды.	 Дәптер Жұмыс парағы
Қосымша тапсырмалар	Дудуду!Дүк-дүк! Пойыз келеді. Дудуду!Дүк-дүк! Бәрі жол береді. Дудуду!Дүк-дүк! Жүгіріп өтпе. Дудуду!Дүк-дүк! Пойызды өткіз. Қол бұлғап қалайық "Жол болсын!"-деп біз. Тапсырма: өленді оқы. Сөздерді буынға бөліп көшіріп жаз. **ЕББҚ оқушымен жұмыс** **Дыбыстық талдау жаса** *Дыбыстық талдау* Д - О - Л - А - Н - А - Суретті диктант Суреттерді атайды. Әрқайсысы өздері сөздік диктант жазады.	Өленді оқиды. Сөздерді буынға бөліп, буын санын анықтайды. Жеке жұмыс жасайды, . Д д дыбысының орнын анықтап, ой қорытады. Домбыра, дауылпаз, доп, дүрбі.	Дескриптор Сөздерді буынға бөле алады. Дескриптор Сөздерді өздері жаза алады.	Сөздер парақ

Сабақтың соңы	**Үй тапсырмасы** Берілген сөздерді қатыстырып сөйлемдер құрастырып келу. Кері байланыс 	Сұрақтарға жауап береді Үй тапсырмасын алады Кері байланыс жасайды		Кері байла ныс парақта ры

ХАЛЕЛ ЛЯЙЛЯ АЙЛАХАНОВНА,
«№46 орта мектебі» КММ – нің бастауыш сынып мұғалімі,
Ақтөбе қаласы

ЗАТТЫҢ ЕРІТКІШТІК ҚАСИЕТІ

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	4.3.3.3 түрлі заттардың судағы ерігіштігін зерттеу; 4.1.1.1 зерттеудің өзекті бағытын өз пайымдауы негізінде анықтау
Сабақтың мақсаты **Апта дәйексөзі**	Түрлі заттардың судағы ерігіштігін зерттейді Зерттеудің өзекті бағытын өз пайымдауы негізінде анықтайды **«Бірлігі жоқ ел тозады, бірлігі күшті ел озады»**

Сабақ барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурс тар**
Сабақтың басы	**Ұйымдастыру кезеңі:** **Топқа бөліну** **Іісихологиялық ахуал орнату.** 	Топқа бөлінеді Оқушылар мұғалімнің тілегі арқылы сабаққа назар аударады.		Слайд№2 Слайд №3
Сабақ тың ортасы	**Үй тапсырмасын тексеру** **Сұрақтарға жауап бер.** **«Кітапхана» әдісі** **«Ой қозғау» әдісі** Дыбысты тап. Жаңа тақырыпты болжа. -Балалар бұл ненің дыбысы? (жаңбыр) Ал мынау ше? (көлдің дауысы) -Балалар бүгінгі сабағымыз не туралы болмақ? **Жаңа тақырып** **«Судың еріткіштік қасиеті»** **Мақсатын хабарлау** **1 тапсырма** **Ұжымдық жұмыс** **«Біліміңді қолдан»әдісі** Мәтінді тыңда.	Әр кітапты басады Сұрақтарға жауап береді Жаңа тақырыпты болжап, анықтайды Мәтінді тыңдап жаңа мәлімет алады Сұрақтарға жауап береді.	**Дискриптор:** -сұрақтарға жауап береді 1 балл Мадақтау Жарайсың! , Керемет! Жақсы! Талпын! «Отшашу» арқылы бір-бірін бағалау	Слайд №4 Тұз, бояу, құм, тас, ас содасы, стакандар, су т. б

	Судың ерекше қасиеті -заттарды еріте алуы. Заттардың көбі суда еріп, ерітінді түзеді. Еру дегеніміз- бір заттың бөлшектерінің екінші заттың бөлшектерімен біркелкі араласуы. 	Судың маңызын біледі, түсінеді	**Дискриптор:** -Судың маңызын біледі, түсінеді	
	Жеке жұмыс. Сәйкестендір 	Судың ерекше қасиетін біледі, ажыратады	**Дискриптор:** Судың ерекше қасиетін біледі, сәйкестендіреді 3 б	
	Дискриптор жұмыс Тәжірибе жасап, қорытынды шығару **Газ суда ери ме?** **Жұптық жұмыс** 	Дәптерге жеке жұмысты орындап, қима қағазды жабыстырады Тәжірибе жасайды, қорытынды шығарады Сұрақтарға жауап жазады.	 **Дискриптор:** Судың қандай екенін жазады1 б Түрлерін ажыратады 1 б Қатты күйін жазады 1 б Суда жақсы еритін заттарды табады 1 б Судың пайдасын жазады 1 б 	
	Сергіту сәті **«Жаңбыр тамшылары»**	Оқушылар кезекпен сапқа тұрып жаңбырға тиісілі қимылды жасайды		
	Топтық жұмыс **1 топ Тәжірибе жаса** **2 топ Тәжірибе жаса**	Оқушылар мұғалімнің нұсқаулығымен суға тәжірибе жасап, еритін және ерімейтін нәрселерді анықтайды	**Дискриптор:** -Топтық жұмысқа қатысып, тәжірибе жасайды 1 б **Дискриптор:** -Тәжірибемен бөлісіп, қорытынды жасайды 1 балл **Дискриптор:** -Тәжірибе жасап, қорытынды жасайды 1 б	

	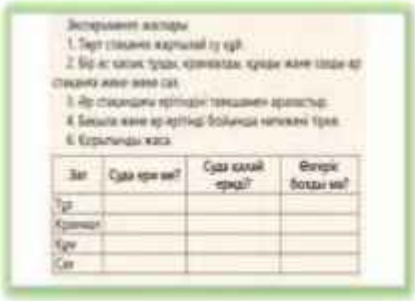 **3 топ** **Тәжірибе жаса**	Әр топқа тапсырма беріледі, зерттеу жүргізеді, толтырады, қорғайды. Сұрақтарға жауап береді		
Сабақтың соңы **7 мин**	**Бекіту** **«Теңіз толқындары» әдісі** -Судың затты ерітетін қасиеті бар. -Судың ерекше қасиеті – заттарды еріте алмайды - Заттардың көбі суда еріп, ерітінді түзеді. - Заттар еруіне қарай төрт топқа бөлінеді. - Қатты заттың көбі температура жоғарылағанда жылдамырақ ериді. **Өзін-өзі бағалау** Үйге тапсырма **Кері байланыс**	Дұрыс, бұрыстығын анықтап, жаңа тақырыпты бекітеді. Бүгінгі сабақтан алған білімдерін жинаған балл арқылы анықтайды.	Мадақтау Жарайсың! , Керемет! Жақсы! Талпын! Мадақтау Жарайсың! , Керемет! Жақсы! Талпын! 	Бағалау

	«Бұлт» әдісі Барлығы түсінікті Бірнеше сұрағым бар Ештеңе түсінбедім 	 Бүгінгі сабақтан алған білімдерін алған әсерлерін айтады.		

КОНЫРБАЕВА АЙНУР ОРЫНБАЕВНА,
«№46 орта мектебі» КММ – нің бастауыш сынып мұғалімі,
Ақтөбе қаласы

АҚ АЛТЫННЫҢ МЕКЕНІ

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	2.2.1.2 - шығарманы іштей оқып, ондағы қажетті ақпараттарды белгілеп оқу 2.3.3.1 шығармашылық жұмысын мұғалімнің көмегімен сурет, каллиграмма, аппликация, фотосуреттер арқылы ұсын
Сабақтың мақсаты	Шығарманы іштей оқып, ондағы қажетті ақпараттарды белгілеп оқиды Шығармашылық жұмысын мұғалімнің көмегімен сурет, каллиграмма, аппликация, фотосуреттер арқылы ұсынады
Құндылықтар **Қараша айы:**	Әділдік және жауапкершілік «Жауапкершілік – табыстың кілті»

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі уақыты	Педагогтің әрекеті	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақ тың басы 5 мин	Сәлемдесу Психологиялық ауал **«Тоқтат, сәлемдес»** әдісі арқылы берілген видеоны тоқтатып, қай сәлемдесу суреті шықса, жұбымен солай сәлемдеседі Миға шабуыл:	Оқушылар сабаққа назар аударады.	Мадақтау Жарайсың! , Керемет! Жақсы!	Жаратылыстану оқулығы
Өткенді пысықтау 4 мин	**Мақта қауашағына жазылған сұрақтарға жауап беру арқылы тақырып ашылады.** Сұрақ арқылы баланың сыни ойлауын қалыптастыру. Оқушылар тақырыпты болжайды Мұғалім тақырыпты ашады. Оқу мақсаты мен сабақ мақсатына тоқталып өтеді. Мақта қауашағы суретін тағы түрту арқылы 2 топқа бөлініп алады. 1 топ- 2 топ-	Оқушылар сұрақ бойынша өз ойларын айтады Оқушылар 2 топқа бөлінеді	Дескриптор: Атамекен ұғымын түсінеді, біледі	

Сабақтың ортасы 6 мин	**«Кинометафора» әдісі.** Видеороликті мұқият тамашалайды. Мұғалім ақпараттармен толықтырады Видео арқылы ЖИ көмегімен жаңа сабақ түсіндіріледі. **«Осы біздің Оңтүстік» өлеңін ЖИ көмегімен мәнерлеп оқиды. Оқулықпен жұмыс жасалады.**	Видео үзінді арқылы тақырыпты ашады. Әр топтың оқушысына осы өлеңді мәнерлеп оқиды	Дескриптор: Шығарманы мәнерлеп оқиды	Слайд
5 мин	**1-тапсырма. «Кім зерек? » әдісі. Жеке жұмыс. Әр оқушы өлеңді мұқият оқи отырып, ішінен теңеу сөздерді анықтау қажет.**	Өлеңнен теңеу сөздерді анықтайды, мағынасын түсіндіреді.	**Дескриптор:** Шығарманы іштей оқып, ондағы теңеу сөздерді анықтайды;	
6мин	**2-тапсырма.** «Керегін тап» әдісі. Жұптық жұмыс. Оқушыларға себет суреті мен заттар суреттерінің қимасын ұсынады, олар жұбымен біріге отырып себетке мақтадан жасалған заттарды анықтап, жабыстырады.	Оқушылар жұп болып, мақтадан жасалған заттарды анықтап, себетке жабыстырады	Теңеу сөздерінің мағынасын түсіндіреді;	Себет суреті мен заттар суреттерінің қимасы, клей
Сергіту сәті 3 мин	**Сергіту сәті.** Бұл жаттығу адамның оң жақ ми бөлігі мен сол жақ ми бөлігін шынықтыратын жаттығу	Оқушылар видеода көрсетілген іс-қимылдарды қайталайды	**Дескриптор:** Мақтадан жасалатын заттарды анықтайды;	
6 мин	**3-тапсырма.** Мақтаның роліне еніп, сурет бойынша «Ел мақтаған мақтамын» тақырыбыненда әңгіме құрап айтады 	Оқушылар бір суретті топ болып таңдап, артына жасырылған сурет бойынша әңгіме құрайды	Аппликация жасап, жабыстырады Мадақтау Жарайсың! , Керемет! Жақсы! **Дескриптор:** Суретке қарап әңгіме құрайды	

Сабақты соңы 5мин	Пысықтау сұрақтары. **«Қошқар мен теке» топтық ойыны. Екі** топ қошқар мен текенің бірін алдымен таңдап алады. Кейін тұсындағы өзіне берілген сұрақтарға кезекпен жылдамдыққа жауап беру арқылы жеңімпаз анықталады.	Оқушылар Қошқар мен теке тұсындағы берілген сұрақтарға жауап береді	**Дескриптор:** Сұрақтарға жауап береді, ақ алтынның мекенін біледі	
Бағалау 3 мин	Бағалау парағы арқылы оқушыларды бағалау	Оқушылар сбақ бойына жинаған балдары арқылы бағаланады	Теңеу ұғымын сипаттайды 1-10 балдық жүйе арқылы бағалау	
Рефлексия 2 мин	**«Ақ алтын себеті»** әдісі 		Кері байланыс	
Үй тапсырмасы:	**Үй тапсырмасы:** 2-сынып Әдебиеттік оқу оқулығындағы 6-тапсырма, 85 бетте			

Журнал редакцияның компьютер орталығында теріліп, беттелді.
«Рухани жаңғыру» баспа орталығында басылды.
Пішімі 17,5х24,5 көлемі 11 баспа табақ. Офсеттік басылым
Таралымы 1000 дана
Тапсырыс №435
Бағасы келісімді.
Қаріп түрі «Таймс». Қағазы офсеттік